

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Eglės Mikšytės

Baudžiamosios justicijos šakos

V kurso studentės

Baigiamasis magistro darbas

Arešto bausmės taikymo ir vykdymo problemos

Problems of the application and enforcement of arrest punishment

Vadovas: lekt. Darius Prapiestis

Recenzentas: vyr. lekt. dr. Paulius Veršėkys

Vilnius

2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šio magistro darbo tikslas – atskleisti arešto bausmės sampratą, vietą Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje, nustatyti arešto bausmės taikymo ir vykdymo ypatumus bei nurodyti esmines problemas taikant ir vykdant šią bausmę. Analizuojama užsienio valstybių praktika su siekiu išsiaiškinti, kaip Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo sistemoje būtų galima pritaikyti gerąsias užsienio valstybių praktikas arešto kontekste. Siekiant atskleisti arešto taikymą ir vykdymą, analizuojamos Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse bausmių vykdymą reguliuojančios normos, oficialūs statistiniai duomenys. Darbo analizei pasitelkiama Lietuvos autorių literatūra, nacionalinė bei tarptautinė teismų praktika.

Pagrindiniai žodžiai: areštas, bausmių vykdymo sistema, nuteistieji, bausmė.

The aim of this master's thesis is to reveal the concept of arrest as a punishment, its place in the Lithuanian criminal law system, to identify the peculiarities of the application and enforcement of arrest as a punishment, and to indicate the main problems in applying and enforcing this punishment. The practices of foreign countries are analysed with a view to determining how the best practices of foreign countries in the context of arrest could be adapted to the punishment enforcement system of the Republic of Lithuania. In order to reveal the application and enforcement of arrest, the norms regulating the enforcement of punishments in the Penal Code of the Republic of Lithuania and official statistical data are analysed. The analysis draws on the literature of Lithuanian authors and national and international court practice.

Key words: arrest, penal system, convicts, punishment.

TURINYS

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI	2
ĮŽANGA	2
1.AREŠTO BAUSMĖ LIETUVOS BAUSMIŲ VYKDYMO TEISĖS SISTEMOJE	5
1.1.Arešto bausmės samprata ir vieta Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje.....	5
1.2.Arešto bausmės raida Lietuvoje	9
1.3.Arešto bausmės paskirtis	9
1.4.Arešto bausmės santykis su laisvės apribojimo ir laisvės atėmimo bausmėmis žmogaus teisių apsaugos kontekste	15
1.4.1.Areštas ir laisvės apribojimas	16
1.4.2.Areštas ir laisvės atėmimas.....	18
2.AREŠTO BAUSMĖS TAIKYMAS.....	22
2.1.Arešto bausmės taikymo tendencijos	22
2.2.Arešto bausmės taikymo problematika.....	26
2.3.Arešto bausmės taikymas nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems – psichologinė ir sociologinė įtaka.....	30
2.4.Arešto bausmė užsienio valstybėse	35
3.AREŠTO BAUSMĖS VYKDYMAS.....	41
3.1.Arešto bausmės vykdymo reglamentavimas	41
3.1.1.Įkalinimo sąlygos.....	44
3.1.2.Smurtas tarp nuteistųjų	46
3.1.3.Pareigūnų elgesys įkalinimo įstaigose.....	48
3.1.4.Nuteistųjų užimtumas	51
3.2.Arešto bausmės perspektyvos.....	54
IŠVADOS.....	56
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	58
SANTRAUKA	63
SUMMARY	63

IŽANGA

Ižanga: Arešto bausmės tema šiandien išlieka itin aktuali dėl savo dviprasmiško vertinimo ir kvestionuojamos atitikties moderniems bausmių vykdymo standartams ne tik nacionaliniu, bet ir Europos Sąjungos lygmeniu. Arešto arba kaip neretai literatūroje sutinkama „šoko terapijos“ bausmė Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje vertinama gana dviprasmiškai. Manytina, kad šia bausme nuteistasis yra šokiruojamas, todėl šoko terapijos paveiktas asmuo daugiau nėra linkęs nusikalsti. Kiti laikosi pozicijos, kad arešto bausmė yra visiškai neveiksminga ir neįgyvendinanti bausmės tikslų. Tokia pozicija palaikoma atsižvelgiant į tai, kad arešto bausmė savo esme yra gana trumpalaikė, todėl ganėtinai sunku organizuoti darbą su nuteistuoju bei užimti jį kitomis teigiamai veikiančiomis veiklomis. Dėl savo trumpalaikio pobūdžio, ribotos nuteistojo resocializacijos ir socialinių ryšių nutraukimo sunku įžvelgti arešto bausmės naudą ne tik įgyvendinant teisingumą, bet ir atgrasant nuteistąjį nuo pakartotinio nusikalstamumo. Kitas pavojus sumenkinantis arešto bausmės veiksmingumą – arešto atlikimo vieta. Perkėlus arešto bausmės vykdymą iš areštinių į kalėjimus kalėjimo subkultūrų įtaka nuteistiesiems ir įkalinimo įstaigose vis dar vyraujančios taisyklės (*paniatkės*) gali itin neigiamai paveikti nuteistuosius.

Atskiras dėmesys skiriamas arešto bausmės taikymui nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems siekiant parodyti neigiamus šios bausmės padarinius ir įtaką nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems psichologiniu ir sociologiniu aspektu. Nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems arešto bausmė yra itin žalinga, nes nuteistiesiems šia bausme sutrikdomas ugdymo procesas, atitraukiama nuo teigiamai veikiančių veiklų bei jauname amžiuje visuomenėje klijuojamos nusikaltėlio etiketės. Europos Sąjungos lygmeniu plėtojama laisvės atėmimo bausmių ribojimo politika kelia papildomų klausimų, ar arešto bausmė ir jos taikymas atitinka modernios baudžiamosios justicijos sistemos modelį ir ar eina išvien su Europos Sąjungoje vystoma dekarceracijos politika ir standartais – kuriais valstybės yra skatinamos mažinti su laisvės atėmimu susijusių bausmių taikymą.

Darbo tikslas: išnagrinėti arešto bausmės taikymo ir vykdymo ypatumus bei atskleisti esmines problemas taikant ir vykdant šią bausmę.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti arešto bausmę Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje.

2. Nustatyti arešto bausmės santykį ir skirtumus nuo kitų Lietuvos Respublikos baudžiamosios justicijos sistemoje įtvirtintų bausmių žmogaus teisių apsaugos kontekste.
3. Išanalizuoti arešto bausmės taikymo tendencijas Lietuvoje.
4. Išnagrinėti pagrindinius iššūkius taikant arešto bausmę.
5. Atskleisti pagrindinius trūkumus ir problemas taikant arešto bausmę ypatingai asmenų kategorijai – nepilnamečiams ir jauniems suaugusiesiems.
6. Išanalizuoti arešto bausmę užsienio valstybių baudžiamosios teisės sistemose.
7. Ištirti arešto bausmės vykdymo reglamentavimą ir praktinius vykdymo aspektus Lietuvoje.

Darbo objektas: arešto bausmės taikymas ir vykdymas.

Tyrimo metodai: šiame baigiamajame magistro darbe naudojamas lyginamasis istorinis, analizės, lingvistinis, lyginamasis ir sisteminis metodai.

Lyginamasis istorinis metodas naudotas siekiant išsiaiškinti, kaip arešto bausmė keitėsi ir taikėsi prie skirtingų laikotarpių baudžiamosios teisės įstatymų Lietuvoje. Analitinis metodas naudotas atliekant Lietuvoje įtvirtintų arešto bausmę reguliuojančių įstatymo nuostatų aiškinimui. Lingvistinis metodas naudotas siekiant išaiškinti tam tikrus baudžiamųjų įstatymų niuansus. Lyginamasis metodas naudotas lyginant skirtingų užsienio valstybių arešto bausmės reglamentavimą. Sisteminis metodas naudotas siekiant padaryti išvadas, kaip tinkamai reikėtų reglamentuoti veiksmingą arešto bausmę.

Darbo originalumas: Lietuvos teisės doktrinoje arešto bausmės tema buvo nagrinėta Dr. Algimanto Čepo ir Doc. Dr. Gintauto Sakalausko 2009 m. straipsnyje „Ar prasminga arešto bausmė?“, Prof. Habil. Dr. Gintaro Švedo ir Doc. Dr. Justynos Levon straipsnyje „Arešto bausmės vykdymo atidėjimo instituto probleminiai aspektai Lietuvoje“. Taip pat, iš dalies arešto bausmė ir jos taikymas aptarti 2025 m. magistro baigiamajame darbe „Žmogaus teisių užtikrinimo problemos vykdant bausmes Lietuvoje“. Šis magistro darbas, nuo kitų publikacijų ir rašto darbų susijusių su arešto bausme, išsiskiria plačia tarpdisciplinine analize, kartu apjungiant tiek teisės, tiek kriminologijos bei psichologijos mokslą. Didelis dėmesys skiriamas ne tik arešto bausmės įstatyminiam reguliavimui, bet ir arešto bausmės žalingumui didelį dėmesį skiriant ypatingai asmenų kategorijai – nepilnamečiams ir jauniems suaugusiesiems.

Svarbiausi šaltiniai: Šiame magistro darbe buvo naudotasi galiojančiomis Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Bausmių vykdymo kodeksų nuostatomis. Taip pat naudotasi užsienio valstybių baudžiamaisiais įstatymais, Lietuvos ir užsienio valstybių teisės doktrina. Taip pat magistro darbui buvo naudota Lietuvos teismų praktika, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika siekiant atskleisti su arešto bausme susijusių žmogaus teisių pažeidimų esmę. Statistiniams duomenims apie areštą ir taikomas bausmes buvo naudotasi Lietuvos teismų ataskaitomis, Lietuvos kalėjimų tarnybos ir Oficialiosios statistikos portalo duomenimis. Magistro darbe buvo naudotasi Eglės Mikšytės (magistro darbo autorės) 2024 m. kursinio darbo „Žmogaus teisės ir bausmių vykdymo sistema“ analize. Baigiamajam magistro darbui buvo svarbūs Lietuvos teisės mokslininkų G. Sakalausko, G. Švedo, R. Prakapo ir R. Katinaitės, A. Drakšienės ir R. Drakšo moksliniai darbai.

1. AREŠTO BAUSMĖ LIETUVOS BAUSMIŲ VYKDYMO TEISĖS SISTEMOJE

1.1. Arešto bausmės samprata ir vieta Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje

Pasak senovės graikų filosofo Platono – teisinga bausmė nedarniai giedančiam yra išmokyti jį dermės¹. Bausmės prigimtimi siekiama ne tik nubausti, bet nusikaltusį ir pataisyti bei pamokyti. Šiandienoje kalbant apie nusikaltusio pataisymą dažniau sutinkama ir vartojama resocializacijos sąvoka – asmens socialinio statuso ir vertybinių orientacijų grąžinimas kryptingomis socialinėmis, pedagoginėmis, psichologinėmis, ugdymo ar kitomis priemonėmis siekiant integruoti asmenį į visuomenę.² Viena iš Lietuvos baudžiamojoje teisės sistemoje įtvirtintų bausmių, kurios vykdyme turėtų būti taikomi resocializacijos mechanizmai – areštas, tačiau, siekiant išanalizuoti šios bausmės sampratą bei paskirtį, visų pirma itin svarbu suprasti pačią bausmių vykdymo sistemos sampratą ir jos pokytį per ilgus pokyčių metus.

Lietuvoje bausmių vykdymo teisė suprantama kaip pagrįstų bausmių vykdymo politikos principais teisės normų, reguliuojančių visuomeninius santykius, atsirandančius visų kriminalinių bausmių vykdymo ir pataisos priemonių taikymo, vykdant kai kurias kriminalines bausmes, metu, visuma³. Pasak G. Švedo, Bausmių vykdymo teisė – tai visuma valstybės nustatytų teisės normų, kurios įtvirtina bausmių vykdymo uždavinius ir principus, nustato valstybės institucijų, įstaigų ir pareigūnų bei jos agentų veiklos formas, metodus ir priemones, taip pat nuteistųjų teisinę padėtį, vykdant ir atliekant kriminalines bausmes⁴. Galima teigti, kad tokia bausmių vykdymo teisės samprata, kokią turime šiandien, praėjo ilgą pokyčių laikotarpį. Nusikėlus vos keletą amžių atgal bausmių vykdymo teisėje įžvelgtume mažai pagrįstumo ir efektyvumo, o labiau išvystume valstybės galios demonstravimą ir net „pramogų“ elementus visuomenei. M. Foucault atkreipia dėmesį, kad XVIII amžiaus pabaigoje – XIX pradžioje niūri bausmių fiesta, baigia išsikvėpti. Baudimo ceremonija traukiasi į šešėlį ir tampa naujos rūšies procedūriniu arba administraciniu aktu. Bausmė po truputį nustoja būti reginiu⁵. Matomas pokytis pačiame valstybės požiūryje į bausmių vykdymo sistemą: nebe norima daryti šou,

¹PLATONAS, (1995). *Timajas. Kritijas*. Aidai ALK.

²Tarptautinių žodžių žodynas [interaktyvus] <https://tzz.lt/r/resocializacija/>

³BLAŽEVIČIUS, Jonas; DERMONTAS, Julius; STALIORAITIS, Pranas ir kt.. (2004). *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė*. Lietuvos Teisės universitetas, p. 49.

⁴ŠVEDAS Gintaras. (2003). *Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis: mokymo priemonė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, p. 30.

⁵FOUCAULT Michael. (1998) *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos, p. 15.

siekiant įbauginti visuomenę nedaryti nusikalstamų veikų, po truputį nusigręžiama nuo tokio teisingumo vykdymo, kuris suprantamas principu „akis už akį“, kratomasi tų elementų, kurie teisėsaugos institucijas padaro panašias į nusikaltėlius. C. Bekarijos teigimu, pati stipriausia priemonė užkardyti nusikaltimus – tai ne bausmių žiaurumas, bet jų būtinumas ir neišvengiamumas. Įsitikinimas, kad bausmė neišvengiama (nors ir švelni), visados padarys didesnę įspūdį, negu baimė žiaurios bausmės, nuo kurios dar yra viltis išsigelbėti⁶. Tokie pokyčiai ima formuoti modernią bausmių vykdymo sistemos sampratą, kuri neapsiriboja nuteistųjų linčiovimu, o kartu pradeda inkorporuoti bausmių vykdymo sistemos elementus ir uždavinius, kurie leidžia nuteistajam atlikus bausmę grįžti atgal į visuomenę vėl būnant pilnaverčiu jos nariu. Taip pat į bausmių sistemą ateina suvokimas, kad nuteistasis, kad ir kokią baisią nusikalstamą veiką būtų padaręs, turi tam tikras teises, kurias privalu užtikrinti. Pradedama diskutuoti ir dėl pačių kalinimo sąlygų bei pareigūnų, dirbančių su nuteistaisiais teisių ir pareigų, bei perteklinės galios ribojimo.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad bausmių vykdymo sistemos samprata yra itin glaudžiai susijusi su bausmių vykdymo sistemos tikslais ir paskirtimi, tad kintant bausmių vykdymo sistemos sampratai tikėtina, kad galimi pokyčiai ir bausmių vykdymo sistemos paskirtyje. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekse (toliau – **Bausmių vykdymo kodeksas**)⁷ numatyta bausmių vykdymo paskirtis yra nustatyti tokią bausmių vykdymo tvarką, kad atlikę bausmę nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis. G. Švedas pateikia kiek platesnę ir net kiek filosofinių bruožų turinčią bausmių vykdymo sistemos paskirtį – „Bausmių vykdymo teisės paskirtis – tai tie tikslai, kuriems kuriama ir dėl kurių egzistuoja bausmių vykdymo teisė“⁸. Nuteistieji yra ypatinga žmonių grupė, tad įgyvendinant Bausmių vykdymo kodekse numatytą bausmių vykdymo sistemos paskirtį privalu užtikrinti, kad bausmės atlikimo metu nuteistųjų atžvilgiu bus nustatyti tam tikri draudimai (nuteistųjų kankinimų, žalojimų, žeminimo, žiauraus elgesio draudimai) ir pareigos (teigiamas užimtumas, resocializacija, įgūdžių išsaugojimas ir kt.). Taip pat, tam, kad būtų pasiekti bausmių vykdymo sistemos tikslai, privalu užtikrinti, kad su nuteistaisiais dirbs pakankamą kvalifikaciją turintys asmenys, kurie sugebės bausmes atliekančius nuteistuosius palaipsniui

⁶ BEKARIJA, Čezarė. (1992). *Apie nusikaltimus ir bausmes* Mintis. Teisinės minties palikimas, Mintis, p. 74.

⁷Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX-994. *Valstybės žinios*, 2002, 73–3084.

⁸ŠVEDAS Gintaras. (2003). *Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis: mokymo priemonė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, p. 33.

resocializuoti ir padėti grįžti į visuomenę kaip pilnaverčiam jos nariui bei bus užtikrinama, kad nuteistieji nebus pareigūnų kankinami ir neviršys jiems suteiktų įgaliojimų. Resocializacija laikytina tikslingu holistiniu procesu siekiant pozityvaus grįžimo į visuomeninį gyvenimą kompleksinės pagalbos bei sociaedukacinių priemonių prizmės dėka⁹. Deja, Lietuvoje resocializacijos proceso įgyvendinimas yra vis dar labai skurdus ir labiau atsispindi teisės aktuose bei rekomendacijose nei praktikoje. Nepakankama dirbančiųjų su nuteistaisiais kompetencija, stigmatizuotas visuomenės požiūris į nuteistuosius vis dar linkęs labiau bausti ir izoliuoti. Resocializacijos procesą taip pat apsunkina ir nepakankamas finansavimas bei pati laisvės atėmimo vietų subkultūra, kuri gali neigiamai paveikti nuteistuosius. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos įstatymai numato galimybes nepilnamečiui atimti laisvę, apgyvendinant jį uždaroje įstaigoje, tačiau labai svarbu suprasti, kad jauname amžiuje tokioje įstaigoje nepilnamečiui yra ypatingai sunku, nes jis yra izoliuotas, gali būti tarp žmonių, kuriems yra labai svarbios subkultūrų vertybės, didelė narkotinių medžiagų vartojimo rizika. Laisvės atėmimo vietų subkultūrų taisyklių (*paniatkių*) įsavinimas gali įtraukti į užburtą ratą, kai nuteistasis dėl įsisavintų vertybių gali vėl ir vėl pakliūti atgal į įkalinimo įstaigą išėjęs į laisvę, ko pasekoje taip siekiama nuteistojo resocializacija išliks visiškai neįgyvendinta.

Viena iš bausmių vykdymo sistemoje numatytų bausmių, kuri turėtų orientuotis ne tik į nuteistojo nubaudimą bet ir į jo resocializaciją – arešto bausmė. Areštas šiandien suprantamas kaip trumpalaikis laisvės atėmimas, skiriamas nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui. Arešto terminas skaičiuojamas paromis.¹⁰ Nors arešto bausmė yra sąlyginai trumpa (lyginant su terminuoto arba neterminuoto laisvės atėmimo bausmėmis) tačiau įprastai ji yra priskiriama prie su laisvės atėmimu susijusių bausmių kategorijos. Pačios arešto bausmės ypatumas pasireiškia tuo, kad nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui sąlyginai trumpam laikui atimama laisvė – už nusikaltimą nustatoma nuo penkiolikos iki devyniasdešimties parų arešto, už baudžiamąjį nusižengimą – nuo dešimties iki keturiasdešimt penkių parų arešto. Ši bausmė atliekama konkrečiai paskirtoje vienoje bausmės atlikimo vietoje. Klausimas dėl šios bausmės veiksmingumo iki šiol taip iki galo lieka ir neatsakytas. Viena vertus, tokia trumpalaikė bausmė neleidžia pažinti nusikalstamą veiką padariusio asmens ir jo pataisyti, kita vertus – areštas veikia kaip teigiama šoko terapija. Nors ši bausmė

⁹PRAKAPAS Romas; KATINAITĖ Renata. (2006). *Nuteistų asmenų resocializacijos lūkesčiai // Socialinis ugdymas. Socialinė integracija ir socialinė rehabilitacija*, p. 88.

¹⁰Visuotinė Lietuvių enciklopedija, [interaktyvus] <https://www.vle.lt/straipsnis/arestas-1/>

iš pirmo žvilgsnio galėtų būti vertinama kaip švelnesnė, mažiau represyvi bausmė skiriama už nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus, tačiau arešto kaip bausmės ryšium su kitomis laisvę ribojančiomis arba atimančiomis bausmėmis nederėtų nuvertinti atsižvelgus į tai, kad šia bausme kitaip nei, pavyzdžiui, bauda, viešaisiais darbais, laisvės apribojimu, yra atimama žmogaus laisvė, ko pasekoje tai gali nulemti daugybę neigiamų socialinių, bei psichologinių aspektų nuteistojo gyvenime, tokių kaip darbo netekimas, išsilavinimo siekimo trikdžiai, neigiamas visuomenės požiūris, klijuojamos socialinės etiketės. Visuotinai sutinkama, kad taikant šią bausmę ypatingai svarbu pasverti jos naudingumą ir žalingą poveikį nuteistajam.

Skiriant arešto bausmę nuteistajam itin svarbu gerai įvertinti ar šia bausme bus tinkamai įgyvendinta Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – **Baudžiamasis kodeksas**)¹¹ įtvirtinta bausmės paskirtis: 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų – nuteistojo resocializacija; 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. Prie bausmės paskirties itin svarbu atkreipti dėmesį ir į tai ko siekiama Bausmių vykdymo kodeksu – nustatyti tokią bausmių vykdymo tvarką, kad atlikę bausmę nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis. Todėl būtina nustatyti, ar arešto kaip bausmės esmė atitinka visų šių požymių visumą. Su tikslu išsiaiškinti arešto bausmės esmę, taikymo ir vykdymo ypatumus itin svarbu atsigręžti į šios bausmės ištakas ir kaip ši bausmė kito laikui bėgant ir taikėsi prie kintančių baudžiamosios teisės principų.

¹¹Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

1.2. Arešto bausmės raida Lietuvoje

Tokia arešto bausmė, kokią suprantame šiandien yra ganėtinai jauna ir Lietuvos baudžiamajame kodekse atsirado XXI a. pradžioje, po to kai 1990 m. kovo 11 d, Lietuva atkūrusi nepriklausomybę ėmėsi didelių darbų pereinant nuo represyvos sovietinės prie demokratiškos ir vakarietiškos baudžiamosios justicijos sistemos. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs Baudžiamasis kodeksas 49 straipsnyje pateikė tokią arešto sampratą: „Areštas yra trumpalaikis laisvės atėmimas, atliekamas areštinėje. Arešto terminas skaičiuojamas paromis.“ Įdomu tai, kad per daugiau nei du nepriklausomos Lietuvos dešimtmečius Baudžiamojo kodekso 49 straipsnis, įtvirtinantis arešto bausmę keitėsi ganėtinai mažai. Visų pirma, neteko galios minimo straipsnio 5 dalis numatanti, kad jeigu paskirta iki keturiasdešimt penkių parų arešto, teismas gali nustatyti atlikti jį poilsio dienomis. Jeigu asmuo pažeidžia šią arešto atlikimo tvarką, ją teismas savo sprendimu gali pakeisti įprastine arešto atlikimo tvarka. Taip pat, buvo panaikinta Baudžiamojo kodekso 49 straipsnio 2 dalyje numatyta nuostata, kad arešto bausmė atliekama areštinėje, todėl jau pagal ganėtinai nusistovėjusį Baudžiamojo kodekso 49 straipsnį galima identifikuoti tokius arešto kaip bausmės požymius: visų pirma areštas yra trumpalaikis laisvės atėmimas, arešto bausmės terminas yra skaičiuojamas paromis, minimali arešto bausmės trukmė už baudžiamąjį nusižengimą – 10 parų (už nusikaltimą 15), o maksimali – 45 paros (už nusikaltimą 90). Taip pat areštas yra neskiriamas besilaukiančioms moterims bei numatytos išimtys asmenims auginantiems mažamečius vaikus iki trejų metų.

Vienas svarbiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės paminklų – 1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas (toliau – Trečiasis Statutas) taip pat ganėtinai išsamiai reguliavo baudžiamosios teisės klausimus ir bausmes. Tiesa, bausmių skirstymas buvo kiek primityvesnis – nusikaltimai Trečiajame statute buvo skirstomi į kruvinuosius – už tokius nusikaltimus grėsavo mirties bausmė ir nekruvinuosius – už tokius nusikaltimus galėjo būti skiriama bauda arba laisvės atėmimas. Nors arešto, kaip atskiros bausmės Trečiasis statutas atskirai ir neišskyrė, tačiau į areštą panašias bausmes galima išskaityti statuto tekste. Štai Trečiojo Statuto pirmojo skyriaus 9 straipsnis numatė atsakomybę už garbės ir orumo įžeidimą. Aiškinama, kad „jei kas nors, būdamas mūsų dvare ir sąžiningai negerbdamas mūsų didybės viršenybės, išdrįstų tai ignoruoti ir mūsų dvare kėsintis į kito garsią šlovę ir bajorišką garbę bjauriais kandžiais ir neapgalvotais žodžiais, o dėl to įžeistasis kreiptųsi į mus su skundu, tada mes su mūsų ponais patarėjais, šalia mūsų tuo metu būsiančiais, ne vėliau kaip per tris dienas

privalome teisingumą įgyvendinti ir, jei bus dėl to kaltas, privalome tą piktadarį už jo kaltę nubausti įkalinimu pilyje šešioms savaitėms¹²“. Statuto vienuoliktasis skyrius 10 straipsnyje taip pat numatė trumpalaikę bausmę už tokias nusikalstamas veikas, kurias šiandien galėtume prilyginti viešosios tvarkos trikdymui ir nesunkioms nusikalstamoms veikoms žmogaus sveikatai – „jei kas su kuo susivaidytų ir to vaido metu abi šalys būtų sužeistos ir jeigu šlektą už tas žaizdas dar turėtų atlyginti¹³“. Tokias veikas padariusiems asmenims buvo numatyta 6 savaičių bausmė kalėti pilyje. Analizuojant Trečiąjį Statutą galima aptikti tokio teisinio reglamentavimo nuostatų, kurios įtvirtintos ir šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse, o jų esmė ir taikomos sankcijos išliko bene vienodos. Tiek Trečiasis statutas, tiek Baudžiamasis kodeksas numato baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą disponavimą šaunamuoju ginklu, o atsakomybė už tokią veiką gali būti tiek bauda, tiek areštas, tiek laisvės atėmimas. Tokie atradimai džiugina parodydami Trečiojo Statuto modernumą ir novatoriškumą savo laikmečiu, bei taip pat parodo, kad jau net tais laikais egzistavo šio toks skiriamų bausmių skirstymas pagal padarytos nusikalstamos veikos pobūdį bei sunkumą.

Tarpukariu arešto bausmė Lietuvoje buvo žinoma. Po 1919 m. Lietuvoje toliau galiojo rusijos baudžiamasis statutas (toliau – **Baudžiamasis statutas**), tiesa, vėliau statute buvo padarytos tam tikros korekcijos pakeičiant tokius terminus kaip „rusija“ ir „rusijos valdiny“ į „Lietuva ir Lietuvos pilietis“. Taip pat Baudžiamajame statute minimi rubliai buvo pakeisti į litus. Baudžiamajame statute areštas buvo skiriamas kaip bausmė už lengviausias nusikalstamas veikas – nusižengimus. Už didžiuosius nusikaltimus ir nusikaltimus arešto bausmė taikoma nebuvo. Baudžiamasis statutas numatė, kad arešto bausmė gali būti skiriama nuo 1 dienos iki 6 mėnesių. Įdomu tai, kad nuteistieji (statute vartojama sąvoka nusmerktieji) bausmę atlikdavo specialioje bausmės atlikimo vietoje – arešto namuose (šiandien tai galėtų būti areštinės). Nusmerktieji atlikdami arešto bausmę būdavo laikomi bendrose patalpose, tačiau statutas numatė galimybę nuteistiesiems atlikti bausmę vieniems atskirai esant laisvoms patalpoms. Statutas numatė, kad „kas yra nusmerktas arešto daugiau nei kaip septynioms dienoms, turi pasirinkti kokį darbą iš tų, kurie leidžiami dirbti areštineje“¹⁴. Analizuojant Baudžiamojo statuto tekstą iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad tekstas numatė tam tikras resocializacijos užuominas – nuteistųjų darbą, tačiau lingvistiškai aiškinant Baudžiamojo

¹² Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės institutas (2023). *Trečiasis Lietuvos Statutas*, Alma littera, p. 39.

¹³ Ibid, p. 361.

¹⁴ Baudžiamasis statutas, [interaktyvus] <https://biblioteka.lka.lt/data/Statutai/1931-1935/pilni/1931-baudziamasis%20statutas-su%20papildymais-IIIleidimas-privatus.pdf>, p. 10.

statuto tekstą labiau randamos užuominos į priverstinį nuteistųjų darbą (nors kaip matoma vėlesnis Lietuvos TSR administracinės teisės pažeidimų kodeksas aiškiai numatė galimybę nuteistuosius panaudoti fiziniam darbui). Taip pat Baudžiamasis statutas numatė iš pažiūros kiek neįprastą bausmių vykdymo reguliavimą – asmenys nuteisti arešto bausme, kurios trukmė ilgesnė nei 7 dienos, arešto bausmę galėdavo atlikti savo gyvenamojoje vietoje¹⁵. Toks reguliavimas galėtų būti vertintinas kaip itin modernus tuo aspektu, kad arešto bausmę atliekantys asmenys nebūdavo atskiriami nuo šeimos ar artimųjų, taip bausmės vykdymo metų išlaikant dalį nuteistojo socialinių ryšių ir juos veikiant teigiamai. Toks tuometinis arešto bausmės reguliavimas iš pažiūros labiau galėtų priminti laisvės apribojimo bausmę, kuria nuteistajam laisvė nėra atimama.

Nors, deja, didelę įtaką bendrai visai teisės tiek baudžiamosios justicijos sistemai padarė keli dešimtmečiai sovietinėje okupacijoje, įdomu tai, kad būtent pats Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – **Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas**¹⁶) arešto kaip bausmės neįtvirtino. Sovietinė baudžiamosios justicijos sistema buvo itin represyvi, neproporcingai didelės laisvės atėmimo bausmės buvo skiriamos už mažareikšmius nusikaltimus, kurie neretai būdavo padaromi valstybės priešų ar kitų sovietinei sistemai nepalankių asmenų. Autorių teigimu, pagrindinis sovietinės baudžiamosios teisės ypatumas tas, kad ji tapo ne tik priemone dorotis su nusikaltimais, bet ir kovos su opozicija įrankiu¹⁷. Nors pats Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas 21 straipsnyje įtvirtino, kad „bausme ne tik nubaudžiama už padarytą nusikaltimą, bet ir siekiama pataisyti bei perauklėti nuteistuosius, kad jie sąžiningai dirbtų, tiksliai vykdytų Įstatymus, gerbtų socialistinio bendro gyvenimo taisykles, taip pat siekiama užkirsti kelią naujiems tiek nuteistųjų, tiek ir kitų asmenų nusikaltimams. Bausme nesiekama daryti fizinių kančių arba žeminti žmogaus orumą“, tačiau sovietinė baudžiamosios justicijos sistema bausmėmis labiausiai koncentravosi į nusikaltusių asmenų nubaudimą bei visuomenės bauginimą, o resocializacijos elementas jei toks ir buvo, labiau egzistavo teorijoje popieriuje nei praktikoje skiriant ir vykdant bausmes nuteistiesiems. Ypač iki 1953 m. stalininio laikotarpio ne tik baudžiamąją praktiką, bet ir teisės teoriją galima

¹⁵Baudžiamasis statutas, [interaktyvus] <https://biblioteka.lka.lt/data/Statutai/1931-1935/pilni/1931-baudziamasis%20statutas-su%20papildymais-IIIleidimas-privatus.pdf>, p. 11.

¹⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. *Vyriausybės žinios*, 1961-01-01, 18-147.

¹⁷KARENIAUSKAITĖ, Monika, (2013). *Baudžiamosios teisės sistema Lietuvos SSR: genezė, specifika, ryšys su neginkluotųjų antisovietiniu pasipriešinimu. Genocidas ir rezistencija*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, p. 60.

apibūdinti kaip linkusią įkūnyti totalitarinės sistemos bruožus ir pateisinti represinę politiką dėl bendrojo gėrio¹⁸.

Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas numatė pagrindinių 10 bausmių rūšių ir kitas kelias papildomas bei specialiąsias bausmes kaip pasiuntimas į drausmės batalioną, karinio arba specialiojo laipsnio ar vardo atėmimas bei išimtinę bausmę – mirties bausmę. Aiškinant Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso tekstą, matoma, kad arešto bausmė buvo priskirta prie laisvės atėmimo bausmės. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso 25 straipsnyje numatytos laisvės atėmimo bausmės ribos svyravo nuo 3 mėnesių iki 15 metų. Taip pat arešto bausmės požymius galima įžvelgti ir Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso 34 straipsnyje, kuriame kalbama apie specialųjį subjektą – būtiniosios tarnybos karius. Tokie nuteistieji galėjo būti pasiunčiami į drausmės batalioną nuo 3 mėnesių iki 2 metų. Trumpalaikis laisvės atėmimas arba kaip šiandien galėtų būti reglamentuotas areštas, sovietinės okupacijos laikotarpiu buvo skiriamas už tokias nusikalstamas veikas, kaip rasto ar atsitiktinai atsidūrusio pas kaltininką valstybinio ar visuomeninio turto pasisavinimą, tyčinį lengvą kūno sužalojimą, valdžios ar visuomenės atstovo įžeidimą, įsakymo nevykdymą, grasinimą viršininkui, kario įžeidimą smurto veiksmu kito kario, nesant tarp jų pavaldumo ar vyresnumo santykių, savavališką pasišalinimą, karinio turto išleidimą arba praradimą, statutinių sargybinės tarnybos taisyklių pažeidimą, statutinių vidaus tarnybos taisyklių pažeidimą, karinės paslapties pagarsinimą arba dokumentų, kurių turinys yra karinė paslaptis, praradimą. Paprastai Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas už šias nusikalstamas veikas numatydavo laisvės atėmimą iki 6 mėnesių. Nors šias bausmes būtų galima laikyti terminuoto laisvės atėmimo bausme, tačiau minimas bausmės trumpalaikiškumas ir jos pobūdis – skiriama už mažesnio pavojeingumo nusikalstamas veikas savo esme galėtų būti tapatinama dabartiniame Baudžiamajame kodekse egzistuojančiai arešto bausmei.

Nors Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas arešto bausmės ir nenumatė, analizuojant sovietinio laikotarpio teisės aktus, areštą kaip administracinę nuobaudą galima aptikti Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse (toliau – **Lietuvos TSR administracinės teisės pažeidimų kodeksas**¹⁹). Administracinis areštas Lietuvos TSR

¹⁸KARENIAUSKAITĖ, Monika, (2013). *Baudžiamosios teisės sistema Lietuvos SSR: genezė, specifika, ryšys su neginkluotuoju antisovietiniu pasipriešinimu. Genocidas ir rezistencija*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, p. 60.

¹⁹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. 1984 m. gruodžio 13 d. Nr. X-4449, *Vyriausybės žinios*, 1985-01-01, 1-1.

administracinės teisės pažeidimų kodekse numatytas ir skiriamas tik išimtiniais atvejais. Administracinio arešto trukmė negalėjo būti ilgesnė nei 15 parų. Paprastai šią administracinę nuobaudą paskirdavo rajono liaudies teismas. Gana artimas administracinio arešto bausmės panašumas su šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse įtvirtinta arešto bausme – šios nuobaudos taikymo išimtys. Lietuvos TSR administracinės teisės pažeidimų kodeksas numatė, kad administracinio arešto nuobauda negali būti taikoma „nėščioms moterims, moterims, turinčioms vaikų iki dvylikos metų amžiaus, asmenims, kuriems nesukako aštuoniolika metų, pirmos ir antros grupių invalidams²⁰“. Analizuojant Lietuvos TSR administracinės teisės pažeidimų kodekso straipsnius arešto bausmės kontekste į akis krenta kodekso 339 straipsnis, kuriame nurodoma, kad už tam tikrus administracinius nusižengimus, tokius kaip nedidelis chuliganizmas (174 straipsnis), alkoholinių gėrimų gėrimą viešosiose vietose arba girtos pasirodymą viešosiose vietose (kai tokie veiksmai padaromi jau du kartus per metus gavus nuobaudas už tokius pat veiksmus) (178 straipsnio 3 dalis) ir milicijos darbuotojo ar liaudies draugovininko teisėto patvarkymo arba reikalavimo piktybinį neklausymą, tokie asmenys galėjo būti panaudojami fiziniam darbui. Už tokį panaudojimą darbui asmenys negaudavo užmokesčio. Tokia nuostata šiandien būtų visiškai nesuderinama su modernios, demokratiškos ir žmogaus teises gerbiančios valstybės teisine sistema. Tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – **Konstitucija**)²¹, tiek Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje²² yra įtvirtintas priverstinio darbo draudimas.

Nors Baudžiamajame kodekse prieš pora dešimtmečių įtvirtinta arešto bausmė yra gana jauna, tačiau arešto bausmės raida ir ankstyvos užuominos matomos ne tik sovietiniuose teisės aktuose, bet ir tarpukario Lietuvos teisės aktuose bei Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės statute. Matoma didelė arešto bausmės raida rodo ir pačios bausmės paskirties pokytį bėgant laikui – nuo visiško nubaudimo vadovaujantis „akis už akį“, „dantis už dantį“ principu iki modernios ir šiuolaikiškos bausmės paskirties ryšium su kuria, arešto bausme siekiama ne tik izoliuoti ir uždaryti nuteistąjį, bet ir siekti jo pataisymo ir resocializacijos į visuomenę.

²⁰ Autoriaus pastaba: Lietuvos TSR administracinės teisės pažeidimų kodekse vartojamas terminas „invalidas“ šiandienoje yra laikomas netinkamu ir nevartotinu, todėl tekste yra naudojamas tik originalaus teisės akto citavimo tikslumui.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992 m. lapkričio 2 d. *Valstybės žinios*, Nr. 33-1014.

²² Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1950 m. lapkričio 4 d. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, 40-987.

1.3. Arešto bausmės paskirtis

Areštu kaip ir kitomis Baudžiamajame kodekse įtvirtintomis bausmėmis siekiama Baudžiamojo kodekso 41 straipsnyje įtvirtintų tikslų: sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti asmenis, kurie padarė nusikalstamas veikas, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, teigiamai paveikti bausmę atlikusius asmenis bei užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. Savo esme areštas užima tarsi tarpinę vietą visame Baudžiamajame kodekse įtvirtintų bausmių sąrašė – ši bausmė nėra tokia griežta kaip terminuotas ar neterminuotas laisvės atėmimas, kuris ilgam laikui atiboja asmenį nuo visuomenės, nutraukia darbinę ar akademinę veiklą, nutraukia socialinius ryšius, tačiau kartu ši bausmė yra didesnio griežtumo nei viešieji darbai (su kurių paskyrimu nuteistieji turi teisę nesutikti) laisvės apribojimas ar bauda, kuri tam tikrais atvejais gal būti visiškai neveiksminga, pavyzdžiui, kai baudos bausmė yra paskiriama asmenims, kuriems tokia finansinė sankcija neturi pakankamo ar jokio atgrasomojo poveikio.

Pati arešto bausmė vertinama itin nevienareikšmiškai. Vienų autorių nuomone, arešto bausmė veikia kaip tam tikra „šoko terapija“ pasireiškianti stipriu psichologiniu sukrėtimu, kurį turi sukelti staigus, ženklus ir ne itin malonus gyvenimo aplinkos, sąlygų ir tvarkos pasikeitimas²³. Visgi arešto bausmę galima vertinti ir kaip mažai veiksmingą ir Baudžiamajame kodekse numatytų bausmės tikslų neįgyvendinančią bausmę, kuri daro didelę neigiamą įtaką nuteistajam. Tokiai pozicijai pritariantys autoriai linkę teigti, kad įsivaizduojamas trumpalaikis „šoko terapijos“ efektas, turintis atgrasyti nuteistąjį nuo pakartotinio nusikalstamo elgesio, dažniausiai virsta asmens desocializacijos ir stigmatizacijos priemone, traukiančia socialinius ryšius, darbinę veiklą ir mokymosi procesą²⁴. Taikant sisteminį ir teleologinį teisės aiškinimo metodus manytina, kad įstatymų leidėjas arešto bausmę siūlo taikyti, kai aiškiai matyti, kad kitos švelnesnio pobūdžio bausmės, tokios kaip viešieji darbai, bauda ar laisvės apribojimas bausmės tikslų nepasieks, bet taikyti griežtesnę bausmę – terminuotą laisvės atėmimą būtų neproporcinga nuteistojo ir jo padarytos nusikalstamos veikos atžvilgiu. Tokį aiškinimą pagrindžia ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) išaiškinimai. LAT nutartyse yra išaiškinęs, kad sprendamas baudžiamojo poveikio priemonės

²³ŠVEDAS, Gintaras; LEVON, Justyna, (2022). *Arešto bausmės vykdymo atidėjimo instituto probleminiai aspektai Lietuvoje, Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 12.

²⁴ČEPAS, Algimantas; SAKALAUSKAS, Gintautas, (2009). *Ar prasminga arešto bausmė? Teisės problemos*, p. 6.

skyrimo klausimą, teismas individualiai įvertina kaltininko asmenybę, kaltės formą bei rūši, atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, teisingumo principo įgyvendinimą ir kitus reikšmingus bylos duomenis²⁵. Taigi proporcingumo ir bausmės individualizavimo principų taikymas yra neatsiejamas taikant arešto bausmę nuteistiesiems.

1.4. Arešto bausmės santykis su laisvės apribojimo ir laisvės atėmimo bausmėmis žmogaus teisių apsaugos kontekste

Baudžiamasis kodeksas iš viso numato 6 skirtingas bausmes už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Prie arešto bausmei artimiausių bausmių galima priskirti laisvės apribojimą, kaip švelnesnę, tačiau vis vien nuteistojo teises varžančią bausmę ir terminuotą bei neterminuotą laisvės atėmimą, kaip itin griežtas ir nuteistojo teises varžančias bausmes. Vertinant kaip šios bausmės riboja nuteistojo teises, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nutiestiesiems neįmanoma užtikrinti absoliučiai visų žmogaus teisių, kadangi jiems paskirtomis bausmėmis jų teisės yra proporcingai apribojamos. Problema kyla tada, kai paskyrus vieną ar kitą bausmę jos vykdymo metų užfiksuojami grubūs pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai. Priklausomai nuo paskirtos bausmės, pažeidimų dažnumas ir mastas skiriasi, todėl lyginant arešto bausmę su laisvės apribojimu, terminuotu ir neterminuotu laisvės atėmimu svarbu nustatyti, šių bausmių proporcingumą, panašumus, palyginti resocializacijos galimybes bei įvertinti neigiamas pasekmes, kurias sukelia šios bausmės. Taip pat, lyginant skirtingas bausmes galima nustatyti, ar tikrai areštas užima tarpinę vietą Baudžiamajame kodekse įtvirtintų bausmių sąrašė, ar visgi ši bausmė yra artimesnė griežčiausioms Lietuvos baudžiamajame kodekse įtvirtintoms bausmėms – terminuotam ir neterminuotam laisvės atėmimui, kurios yra taikomos kaip *ultima ratio*.

²⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2011;
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-119-719/2024.

1.4.1. Areštas ir laisvės apribojimas

Laisvės apribojimas Bausmių vykdymo kodekse įtvirtinta bausmė neatimanti nuteistojo laisvės. Laisvės apribojimo bausmės esmė – terminuotas baudžiamojo įstatymo ir teismo nustatytų draudimų ir įpareigojimų taikymas nuteistajam²⁶. Ši bausmė dažniausiai skiriama kaip geresnė alternatyva laisvės atėmimo bausmei, kadangi šia bausme nuteistasis nėra izoliuojamas nuo visuomenės lyginant tiek su terminuota tiek neterminuota laisvės atėmimo bausme ar areštu. Įvairių autorių nuomone, kaip alternatyva, laisvės apribojimo bausmė atlieka svarbią socialinę teisinę funkciją – terminuoto laisvės atėmimo bausmė skiriama nuteistiesiems, ypač asmenims, kurie padarė nusikalstamas veikas, kurios nėra labai pavojingos visuomenei. Vis rečiau skiriamas laisvės atėmimas, ieškant jam alternatyvių bausmių ir kitų poveikio priemonių, valstybės ragina tarptautiniai teisės aktai²⁷. Paskirdamas laisvės apribojimo bausmę teismas gali numatyti tam tikrus draudimus ir įpareigojimus nuteistajam, tokius kaip: uždrausti lankytis tam tikrose vietose, bendrauti su tam tikrais asmenimis ar jų grupėmis, turėti, įgyti tam tikrus daiktus. Taip pat teismas nuteistą gali įpareigoti būti gyvenamojoje vietoje tam tikru laiku, atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę žalą (žala gali būti pašalinama ir nuteistojo darbu), pradėti dirbti arba užsiregistruoti užimtumo tarnyboje, gydytis nuo priklausomybių ar ligų (alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos, venerinių ligų), neatlygintinai išdirbti tam tikrą laiką sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis. Svarbu tai, kad nuteistasis turi duoti sutikimą gydytis nuo priklausomybių ar ligų ir joks priverstinis gydymas nėra leidžiamas. Sutikimas turi būti išreikštas aiškiai, sutikimu negali būti laikomas nuteistojo neveikimas. Negavus sutikimo nuteistojo sutikimo tokios bausmės vykdymas pažeistų žmogaus asmens neliečiamybę, kuri yra įtvirtinta tiek Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnyje, tiek Konstitucijos 21 straipsnyje.

Visų pirma, vienas labai svarbus elementas lyginant laisvės apribojimą su arešto bausme – nuteistojo orumo apsauga. Net ir nusikalstamas veikas padarę asmenys turi teisę išsaugoti savo orumą. Skiriant bausmę susijusią su laisvės atėmimu – areštą, asmens orumo apsauga tampa sudėtingesnė. Nuteistieji patenka į uždara ir intensyviai kontroliuojamą erdvę,

²⁶ BLAŽEVIČIUS, Jonas; DERMONTAS, Julius; STALIORAITIS, Pranas ir kt.. (2004). *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė*. Lietuvos Teisės universitetas, p. 130.

²⁷ Ibid, p. 170.

kurioje žymiai didesnė asmens orumo pažeidimo rizika. Tuo tarpu paskyrus laisvės apribojimą, nuteistasis daugiau mažiau gali toliau gyventi jam įprastą gyvenimą, palaikyti esamus ar megzti naujus socialinius ryšius.

Antra, nuteistiesiems, kuriems paskirta laisvės apribojimo bausmė dažniausiai juos įpareigoja grįžti į namus ar kitą gyvenamąją vietą tam tikru metu, nuteistajam įvedama tam tikra komendanto valanda. Toks apribojimas apsunkina nuteistajam užsiimti neigiamą įtaką darančią veiklą, bendrauti su abejotinos reputacijos asmenimis, kurie neigiamai paveiktų nuteistojo asmenybę. Tuo tarpu arešto bausmė šiuo aspektu gali nuteistąjį labiau sugadinti nei pataisyti. Laisvės apribojimas, kaip bausmė nesusijusi su laisvės atėmimu skiriama siekiant pataisyti nuteistąjį jo neizoliuojant nuo visuomenės. Kaip analizuota ankstesniame skyriuje, nuteistasis atliekantis arešto bausmę patenka į tam tikrą uždara visuomenę, kurioje egzistuoja tam tikros kalėjimo subkultūros, egzistuoja tam tikros taisyklės ir hierarchijos – nors tokia hierarchijų sistema yra atėjusi iš sovietinių laikų ir po truputį traukiasi iš Lietuvos įkalinimo įstaigų – jų įtaka tarp nuteistųjų vis dar jaučiama. Nors arešto bausmė sąlyginai trumpa, tačiau tai nereiškia, kad net ir per trumpą laikotarpį nuteistajam neįmanoma perimti tam tikrų kalėjimo subkultūrų elementų bei užmegzti ryšius su nusikalsti linkusiais asmenimis, ypač tai aktualu tais atvejais kai arešto bausmė atliekama kartu su tais asmenimis, kurie anksčiau yra nusikaltę ir atlikę su laisvės atėmimu susijusias bausmes.

Galiausiai, deja, bet praktikoje arešto bausmė neturi realaus reabilituojančio poveikio. Praktikoje nuteistieji arešto bausme dažniausiai jiems paskirtą arešto laikotarpį paprasčiausiai „atsėdi“, nes net ir paskirtas maksimalus 90 parų arešto laikotarpis yra per trumpas pradėti resocializacijos darbus su nuteistuoju, užimti jį darbu ar kitomis teigiamai veikiančiomis veiklomis ir teigiamai jį paveikti sėkmingam grįžimui į visuomenę, bei kiek įmanoma labiau užtikrinti, kad šis asmuo daugiau ateityje nenusikals. Todėl gerai neįvertinus ar skiriama arešto bausmė yra proporcinga ir geriau teigiamai paveiks nuteistąjį nei laisvės apribojimo ar kitos su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės, galima pasiekti priešingų – neigiamų rezultatų nei tų, kurių buvo tikėtasi.

1.4.2. Areštas ir laisvės atėmimas

Bausmių vykdymo kodeksas numato tris su laisvės atėmimu susijusias bausmes – areštą, terminuotą laisvės atėmimą ir neterminuotą laisvės atėmimą (laisvės atėmimą iki gyvos galvos). Šios bausmės savo esme turi itin didelius padarinius nuteistųjų žmogaus teisėms ir laisvėms. Laisvės atėmimo bausmėmis ne tik atimama žmogaus laisvė, tačiau dažnu atveju prastos laisvės atėmimo vietų sąlygos, mažas darbuotojų, dirbančių su nuteistaisiais parengimas ir apmokymas, nepakankamas finansavimas, su nuteistaisiais dirbančių pareigūnų įgaliojimų viršijimas lemia tai, kad pažeidžiamos tokios žmogaus teisės kaip žiauraus, nežmoniško elgesio draudimas, pažeidžiamas nuteistųjų orumas, kankinimų draudimas. Pritartina pozicijai, kad kalinimo metu kylanti žmogaus teisių pažeidimo rizika turi kelti susirūpinimą ir jai turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys, nes bausmės atlikimas žmogaus teisių ir orumo negerbiančioje atmosferoje tampa beprasmis, o nuteistojo socialinė integracija sunkiai įmanoma – valstybė savo sukurtomis struktūromis pati daro teisės pažeidimus, kuriuos draudžia daryti savo gyventojams²⁸. Vykdamas laisvės atėmimo bausmes su nuteistaisiais turi būti elgiamasi žmogiškai, gerbiant jų nors ir ribojamas, tačiau niekur nedingusias žmogaus teises ir laisves ir jokių būdu šiomis bausmėmis negali būti siekiama tik vienintelio tikslo – nubausti asmenį ignoruojant jo teises, šitaip kartu atimant galimybę tokį nuteistąjį pataisyti ir sėkmingai grąžinti į visuomenę. Toks požiūris labiau vyrauja autoritarinėse ir totalitarinėse valstybėse, kuriose siekiama visiško asmens nubaudo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, kad netinkamas elgesys patektų į Konvencijos 3 straipsnio taikymo sritį, jis turi būti minimalaus sunkumo. Šio minimalaus sunkumo lygio vertinimas yra santykinis, jis priklauso nuo visų bylos aplinkybių, tokių kaip elgesio trukmė, jo fizinis ir psichinis poveikis ir, kai kuriais atvejais, aukos lytis, amžius ir sveikatos būklė²⁹. Tai reiškia, kad teismas, vertindamas ar buvo padaryti Konvencijoje numatytų žmogaus teisių pažeidimai privalo atsižvelgti į pažeidimo pobūdį, jo trukmę ir kitus elementus.

Savo esme arešto bausmė yra labai panaši į terminuoto ir neterminuoto laisvės atėmimo bausmes – nuteistieji patenka į laisvės atėmimo įstaigas, kuriose yra apribojama jų laisvė, judėjimas, ryšiai su išoriniu pasauliu. Taip pat apribojama nuteistųjų veikla – nuteistieji

²⁸ NORVAIŠYTĖ Goda, SAKALAUSKAS Gintautas (2022). *Žmogaus orumą ir teises užtikrinančios kalinimo sąlygos Lietuvoje – misija (ne)įmanoma? Kelyje su Konstitucija. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 342.

²⁹ *Kasperiavičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 54872/08, [20/11/2012]. ECLI:CE:ECHR:2012:1120JUD005487208.

atitinkamai pagal su laisvės atėmimu susijusią bausmę gali užsiimti sportu, mokytis, dirbti ar užsiimti kitomis leidžiamomis veiklomis. Esminis arešto ir laisvės atėmimo bausmių skirtumas – bausmės trukmė, kuri areštą pateikia kaip švelnesnę ir mažiau represyvią bausmę. Terminuoto ir neterminuoto laisvės atėmimo bausmės yra labiausiai giminingos bausmės. Abiejų bausmių esmė yra ta pati – fizinis nuteistųjų izoliavimas nuo visuomenės, kuris dažniausiai būna žymiai ilgesnis nei arešto bausmės laikotarpis. Panašus ir abiejų bausmių turinys – tai tam tikrų teisių ir laisvių apribojimas bei specialių teisių ir pareigų nustatymas³⁰. Neterminuotas arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos Baudžiamajame kodekse atsirado kiek vėliau – tai buvo rezultatas to, kad Lietuva, atsisakiusi mirties bausmės, pasirinko neterminuoto laisvės atėmimo bausmę kaip alternatyvą. Diskutuotina, ar neterminuotas laisvės atėmimas būtų suderinamas su Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir kitų žmogaus teises užtikrinančių teisės aktų nuostatomis jei nuteistiesiems šia bausme nebūtų suteikta galimybė pakeisti šią bausmę į terminuotą laisvės atėmimą. Nesuteikiant tokios galimybės visa šios bausmės esmė suktųsi tik apie žmogaus izoliaciją nuo visuomenės, nubaudimą be vilties ir galimybės išeiti į laisvę. Klausimas dėl neterminuoto laisvės atėmimo bausmės atitikties Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai buvo keltas ryšium su lygtinio paleidimo galimybe. Byloje *Matijošaitis ir kiti prieš Lietuvą*³¹, Europos Žmogaus Teisių Teismas nurodė, kad net tie labiausiai pasibjaurėtinus ir baisiausius nusikaltimus įvykdę asmenys vis tiek išsaugo savo esminį žmogiškumą ir gebėjimą keistis. Nors jų laisvės atėmimo bausmės yra ilgos ir pelnytų, jie išsaugo teisę turėti viltį, kad vieną dieną jie išpirks savo kaltes. Šios vilties iš jų negalima visai atimti. Atėmus iš jų viltį, būtų paneigtas esminis jų žmogiškumo aspektas, ir tai prilygtų pažeminimui.

Analizuojant arešto ir laisvės atėmimo bausmių santykį žmogaus teisių apsaugos kontekste, tokias bausmes atliekančių nuteistųjų žmogaus teisių apsaugos realybė yra ganėtinai liūdna – prastos laisvės atėmimo vietų sąlygos, drausminės nuobaudos, kolektyvinės bausmės, laisvės atėmimo vietose susiformavusios subkultūros, dėl kurių tarp pačių nusiteistųjų kyla smurto proveržiai ir kiti incidentai, yra tik maža dalis veiksnių dėl kurių, Lietuvai vis tenka varstyti Europos Žmogaus Teisių Teismo duris. Svarbu suprasti, kad didžiausia problema nuteistiesiems atliekant tiek arešto tiek laisvės atėmimo bausmes yra pati įkalinimo įstaiga ir

³⁰ BLAŽEVIČIUS, Jonas; DERMONTAS, Julius; STALIORAITIS, Pranas ir kt.. (2004). *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė*. Lietuvos Teisės universitetas, p. 196.

³¹ *Matijošaitis ir kiti prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13 ir 72824/13, [23/05/2017]. ECLI:CE:ECHR:2017:0523JUD002266213.

jos ypatumai. Nepriklausomai ar tai būtų areštas, terminuotas laisvės atėmimas ar laisvės atėmimas iki gyvos galvos, praktikoje yra susiduriama su panašiomis problemos įkalinimo įstaigose, kurios vėliau nulemia nuteistųjų žmogaus teisių pažeidimus. Nuteistiesiems nėra užtikrinamas pakankamas kamerų plotas, padoringos higienos sąlygos, taip pat pastebimas nepakankamas laisvės atėmimo įstaigų darbuotojų pareigų vykdymas bei prasti įkalintų asmenų santykiai su personalu - tai nulemia neigiamai vertintina pareigūno (*mento*) ir nuteistojo hierarchija. Pasitaiko atvejų, kada nuteistųjų teises yra pažeidžiamos dėl įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų aplaidumo ar netinkamo pareigų vykdymo. Pavyzdžiui, byloje Česnulevičius prieš Lietuvą³² Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė, kad Pravieniškių pataisos namų administracija neužtikrino jam saugios aplinkos, kadangi nesugebėjo nustatyti, užkirsti kelią ar kontroliuoti jo patirtą kitų nuteistųjų smurtą ir skubiai, atidžiai bei veiksmingai į jį reaguoti. Taigi Teismas daro išvadą, kad valstybės institucijos netinkamai reagavo į A. Č. grėsusį pavojų, todėl neįvykdė savo pozityviosios pareigos užtikrinti, kad būtų apsaugota jo teisė į gyvybę. Todėl šiuo aspektu buvo pažeista Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 straipsnio 1 dalis. Taip pat pastebima, kad neretai nuteistiesiems būna taikomos drausminės, kolektyvinės bausmės, kurios aštrina įkalintų asmenų santykius su personalu, bei santykį tarp pačių nuteistųjų. Šios bausmės būna taikomos nepelnytai, pažeidimų nepadariusiems nuteistiesiems „administracija neišsiaiškinus baudžia visus“, „baudžiami visi, nesiaiškinant“, „dažnai už vieno nuteistojo elgesį visas būrys kenčia, neduodami papildomi pasimatymai, paskatinimai neduodami“, „įprastas, menkas žodinis konfliktas su pareigūnu ir už tai apversta aukštyr kojom visa sekcija“, „jei išleistas atostogų pažeidžia išleidimo taisyklės, tai kurį laiką kiti kaliniai neišleidžiami atostogų“, „jei visi tyli ir nieko nesako, baudžiami visi“, „kai pareigūnai nepagauna kaltininko, tai kenčia visi“, „nerado draudžiamo daikto savininko ir nubaudė visus“, „visuomet, kur daug žmonių patalpoje, kenčia ir kiti“³³. Toks nuteistųjų baudimas laisvės atėmimo įstaigose neturi jokio pozityvaus efekto, kuris padėtų nuteistiesiems pasitaisyti, todėl turėtų būti vengtinas, o drausminės nuobaudos turėtų būti taikomos išimtiniais atvejais.

Atlikta bylų analizė atskleidžia tik dalį pažeidimų žmogaus teisių srityje, kurie padaromi nuteistiesiems atliekant arešto, terminuoto ar laisvės atėmimo iki gyvos galvos

³² *Česnulevičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 41922/06, [10/01/2012]. CLI:CE:ECHR:2011:0510DEC004192206.

³³ SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas, ir kt. (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, p. 359.

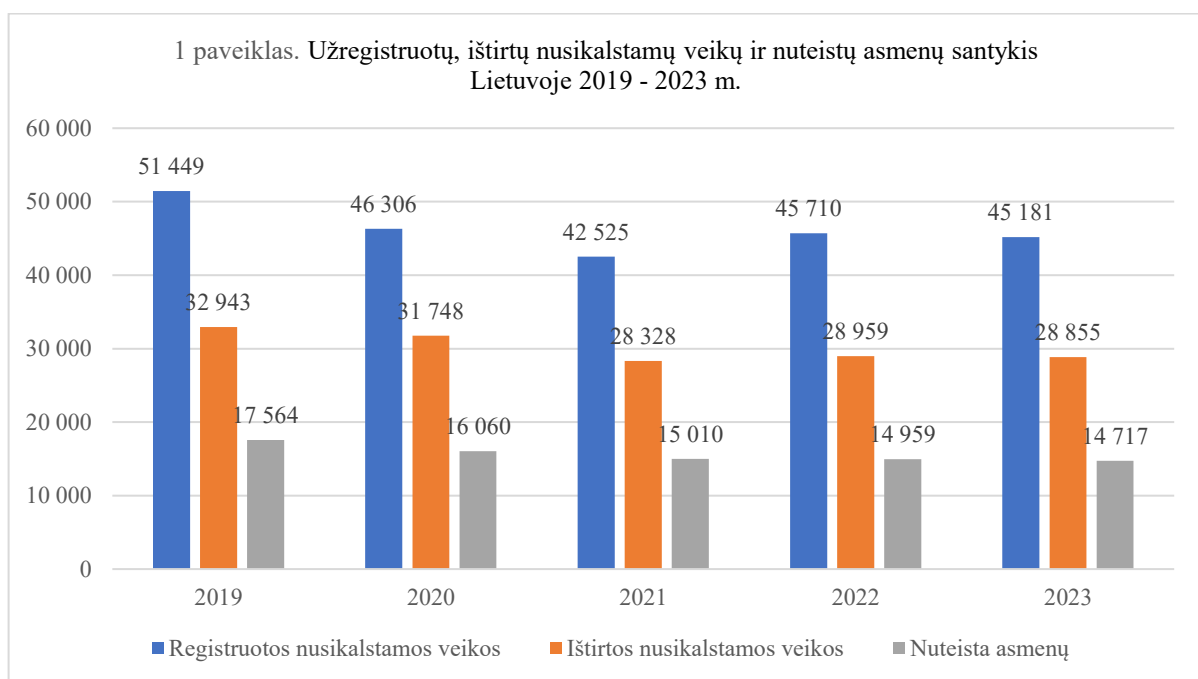
bausmes įkalinimo įstaigose. Svarbu prabrėžti ir atkreipti dėmesį į tai, kad žmogaus teisių pažeidimai (nesvarbu ar jie įvyktų tarpusavyje tarp nuteistųjų ar nuteistųjų ir įkalinimo įstaigose dirbančių asmenų) gali būti ir neužfiksuoti, todėl svarbu palikti vietos ir žmogaus teisių pažeidimų latentiskumui. Atsižvelgus į šias aplinkybes, arešto bausmė yra itin represyvi ir turinti daugiau neigiamos įtakos nei tinkamos ir teigiamos reabilitacijos nuteistojo atžvilgiu. Abejotina, ar paskiriant arešto bausmę nuteistajam verta rizikuoti, kad gali būti pažeistos šio asmens teisės dėl netinkamų įkalinimo sąlygų, neužtikrinamo tinkamo saugumo, nepakankamos sveikatos priežiūros, higienos reikalavimų neatitikimo, kitų nuteistųjų smurto, netinkamo įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų elgesio. Teigtina, kad visgi vietoj arešto derėtų skirti su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Tokia analizė itin svarbi ne tik dėl teisingumo vykdymo ir nusikaltusią veiką padariusio asmens nubaudo. Derėtų nepamiršti, kad anksčiau ar vėliau, su laisvės atėmimu susijusią bausmę atlikę nuteistieji išeina į laisvę, tokių asmenų socialinė reabilitacija yra itin kompleksiška ir sudėtinga, todėl tokia bausmė kaip areštas, atsižvelgus į padarytą nusikalstamą veiką bei nuteistojo asmenybę turėtų būti taikomos išskirtinai kaip *ultima ratio*, jei yra akivaizdžiai matoma, kad kitomis su laisvės atėmimu nesusijusiomis bausmėmis nebus pasiektas bausmės tikslas.

Apibendrinant, galima matyti, kad arešto bausmė bausmių vykdymo sistemoje kelia daug klausimų dėl jos proporcingumo nuteistąjį izoliuojant tam tikram laikotarpiui įkalinimo įstaigoje. Nors ir sąlyginai trumpas, bet paskiriamas laisvės atėmimas gali turėti itin didelės žalos nuteistajam jei šis pateks į prastas įkalinimo sąlygas, kurios kels pavojų pagrindinių žmogaus teisių apsaugai ir užtikrinimui.

2. AREŠTO BAUSMĖS TAIKYMAS

2.1. Arešto bausmės taikymo tendencijos

Kasmet Lietuvoje išnagrinėjama daugiau nei penkiolika tūkstančių baudžiamųjų bylų, nuteisiama daugiau kaip keturiolika tūkstančių asmenų už jų padarytas nusikalstamas veikas³⁴. Valstybės duomenų agentūros duomenimis 2019 – 2023 m. laikotarpiu pastebimas mažėjantis užregistruotų nusikalstamų veikų, ištirtų nusikalstamų veikų ir teismų nuteistų asmenų skaičius. Mažėjanti nusikalstamumą lemia daugybė faktorių – augantys valstybės ekonominiai rodikliai, geresnis teisėsaugos pareigūnų darbas, taip pat kintantys demografiniai rodikliai – mažėjantis gimstamumas.

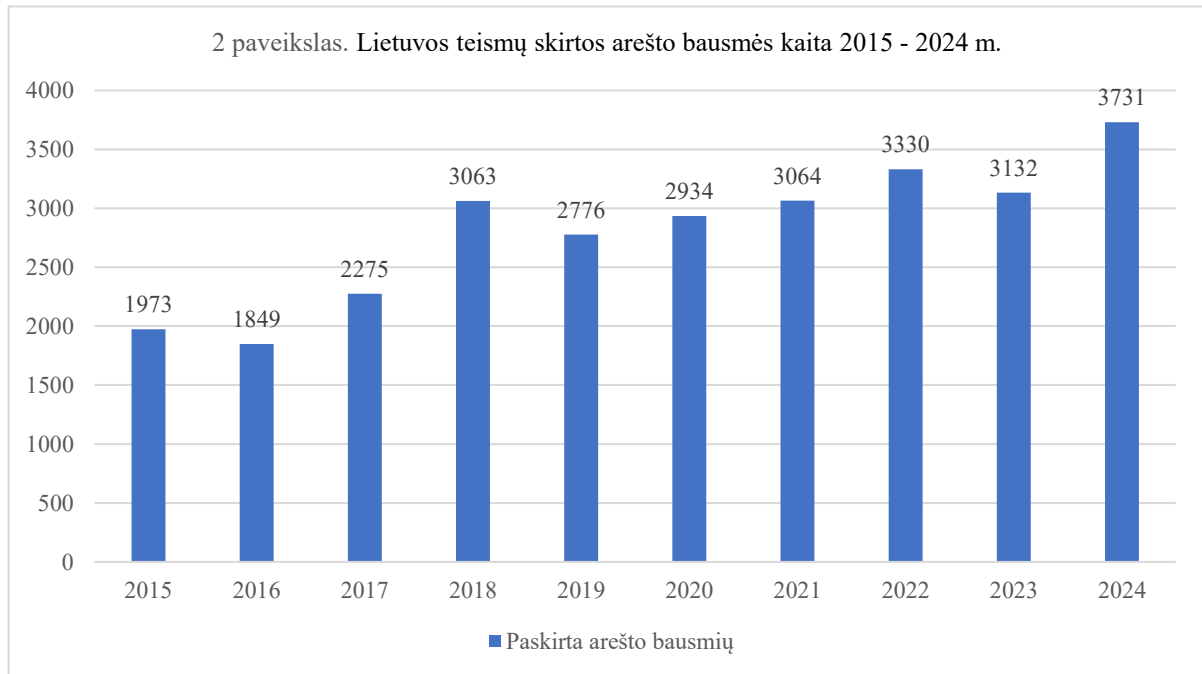

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Valstybės duomenų agentūros duomenimis. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/nusikalstamumas-ir-baudziamoji-teisena>

Po truputį mažėjantis nusikalstamumas džiugina, tačiau statistika, ne tokia džiugi pažvelgus į arešto bausmės taikymo statistiką. Lietuvos teismų duomenimis šios bausmės

³⁴ Šaltinis: Lietuvos teismų ir savivaldos ataskaitos. [interaktyvus] <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>

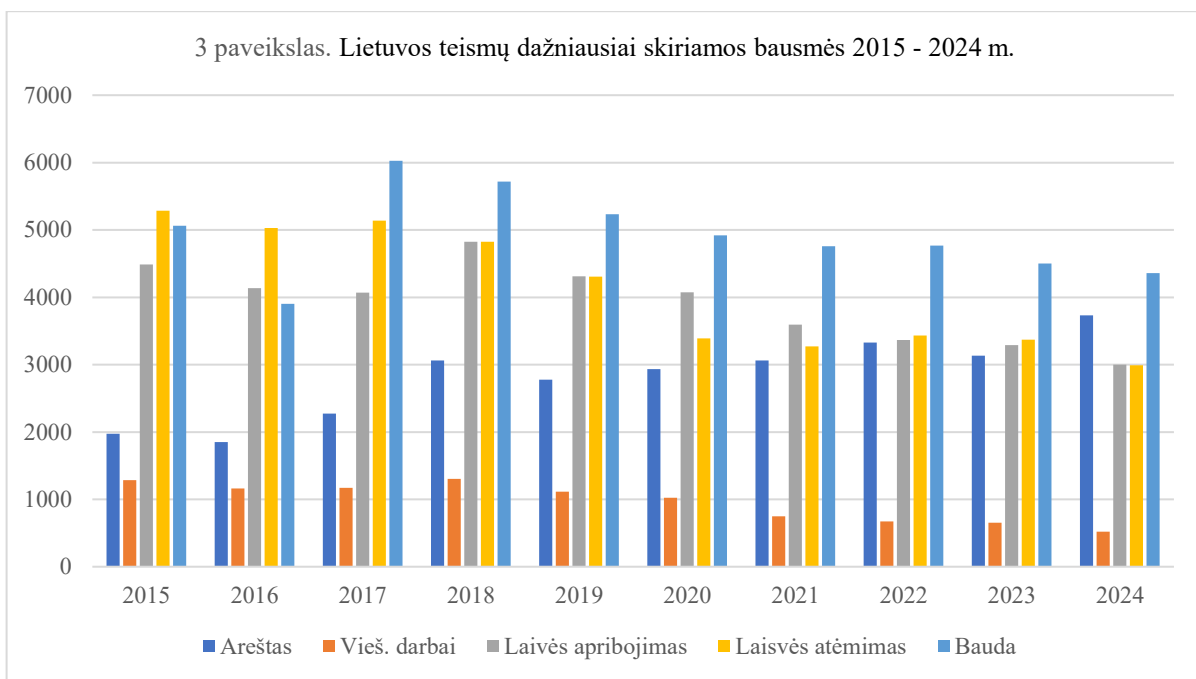
taikymas per pastaruosius dešimt metų ženkliai išaugo.

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Lietuvos teismų ir savivaldos ataskaitomis. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>

Tokį arešto bausmės taikymo augimą ganėtinai sunku suderinti su Europos Sąjungos standartais. Galima pasidžiaugti, kad Europos Sąjunga bendrai pasižymi mažesniu kalinių skaičiumi ir laisvės atėmimo bausmių skyrimu, nei kitos pasaulio valstybės dėl vykdomos dekarceracijos politikos. 2019 m. gruodžio 16 d. Europos Tarybos išvados dėl alternatyvių sulaikymo priemonių: laisvės atėmimo sankcijų ir priemonių taikymo baudžiamosios teisės srityje, Europos Taryba pažymi, kad už sunkius nusikaltimus reikia imtis atitinkamų priemonių, o laisvės atėmimas yra būtina baudžiamųjų sankcijų sistemos priemonė. Tačiau visuotinai sutariama, kad laisvės atėmimas turėtų būti taikomas tik kraštutiniu atveju (*ultima ratio*). Tinkamais atvejais, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, vietoj laisvės atėmimo taikant laisvės apribojimo sankcijas ir kitas priemones, galima pasiekti keletą privalumų, kaip patvirtina ilgametė mokslinių tyrimų tradicija³⁵. Europos Taryba pateikia tokius privalumus: geresnė socialinė rehabilitacija, nuteistojo integraciją, pakartotinio nusikalstamumo apribojimas.

³⁵ 2019 m. gruodžio 16 d. Europos Tarybos išvados dėl alternatyvių sulaikymo priemonių: laisvės atėmimo sankcijų ir priemonių taikymo baudžiamosios teisės srityje, [interaktyvus] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XG1216%2802%29&from=EN>

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Lietuvos teismų ir savivaldos ataskaitomis. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>

Lyginat 2015 – 2024 m. Lietuvos teismų dažniausiai skiriamų bausmių santykį tarpusavyje prieš akis išskyla kiek neraminanti statistika – per pastaruosius dešimt metų ne tik bendrai išaugo arešto bausmės taikymas, nors bendras registruotų ir ištirtų nusikalstamų veikų bei nuteistų asmenų skaičius mažėjo, tačiau per visą dešimtmetį kartu su baudos bausme ženkliausiai išaugo būtent šių bausmių taikymas nuteistiesiems. Ypatingai ženkliai (daugiau nei du kartus) sumažėjo viešųjų darbų bausmės skyrimas, taip pat nuo 2015m. matomas ryškus ir laisvės apribojimo bausmės taikymo sumažėjimas. Teismų nuomone arešto bausmė laikoma kaip alternatyva terminuoto laisvės atėmimo bausmei „areštas, kaip trumpalaikis laisvės atėmimas, savo turiniu tikrai negali būti tapatinamas su terminuoto laisvės atėmimo bausme. Šios bausmės skiriasi ne tik pagal asmens izoliavimo nuo visuomenės laiką, tačiau ir pagal šių bausmių atlikimo tvarką ir sąlygas bei kitas su šių bausmių paskyrimu susijusias teises pasekmes“³⁶. Kita vertus, įvykus bausmių vykdymo sistemos reformai, ši bausmė dar labiau supanašėjo su laisvės atėmimo bausme, arešto bausmės vykdymą iš areštinių perkeliant į kalėjimus bei iš Baudžiamojo kodekso 49 straipsnio panaikinus 5 dalies nuostatas, kurios numatė, kad jeigu nuteistajam yra paskirta iki

³⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-241/2007.

keturiasdešimt penkių parų arešto, teismas gali nustatyti atlikti jį poilsio dienomis. Todėl kyla natūralus klausimas, ar tikrai visais atvejais arešto bausmė buvo skirta kaip krašutinė priemonė ir bausmės tikslų nebuvo galima pasiekti skiriant laisvės apribojimo, viešųjų darbų ar baudos bausmes. Žinoma su šių bausmių taikymu ir vykdymu kyla kitų problemų – nuteistasis turi sutikti su viešųjų darbų bausme, kad nebūtų pažeistas priverstinio darbo draudimas. Taip pat nuteistasis gali vengti mokėti paskirtą baudą ar neturėti tam lėšų, tačiau teismai nuolat pažymi, arešto bausmės taikymas turi būti laikomas krašutine priemone. Nors padaryti pažeidimai formaliai sudaro pagrindą skirti areštą, tačiau jeigu nuteistasis nėra toks pavojingas visuomenei, kad būtų būtina jį izoliuoti atlikti arešto bausmę, toks sprendimas nebūtų proporcingas. Bausmės paskyrimas neturi nepagrįstai riboti nuteistojo galimybių tęsti darbinius santykius ar spręsti turimas sveikatos problemas³⁷. Todėl apžvelgus Lietuvos teismų taikytų bausmių statistinius duomenis keista, kad išaugo būtent arešto kaip labiau izoliuojančios ir socialinius ryšius traukančios bausmės taikymas nei mažiau izoliuojančios laisvės apribojimo bausmės taikymas.

³⁷ Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-51-744/2018.

2.2. Arešto bausmės taikymo problematika

Paskirtomis bausmėmis siekiama teisingumo – areštas šiuo atveju ne išimtis. Pagal V. Pesliaką, bausmės skyrimas užbaigia visą baudžiamąjį procesą baudžiamojoje byloje, o visuomenė iš bausmės laukia teisingumo. Teisingumo šaukiasi nukentėjusysis. To paties laukia ir kaltinamasis byloje. Bausmė turi būti teisinga.³⁸ Arešto bausmės neretai literatūroje sutinkamos kaip „šoko terapijos“ taikymo aspektas praktikoje ne veltui kelių pagrindų abejonių tiek iš kriminologinės, tiek iš sociologinės pusės. Jau minėti proporcingumo ir bausmės individualizavimo principai taikant arešto bausmę užima ypatingą vietą sprendžiant ar nuteistajam tokios bausmės taikymas būtų tikslingiausias. Viena vertus, jei arešto bausmė yra paskiriama anksčiau nuteistam asmeniui, kuris sąlyginai yra dorą gyvenimą gyvenantis asmuo ir pirmą kartą padaro nusikalstamą veiką, paskirta arešto bausmė gali tikrai suveikti itin atgrasančiai ir tikėtina, kad toks asmuo daugiau ateityje nenusikals. Tačiau labai abejotina ar verta ir veiksminga arešto bausmę taikyti asmenims, kuriems būdingas recidyvas, deviantinis elgesys ir kurie dažniausiai vertinami kaip neigiamos asmenybės žmonės. Tokiems asmenims dažniausiai jau būna pažįstama įkalinimo įstaigų tvarka, aplinka, jie būna susipažinę su įkalinimo įstaigose vyraujančiomis subkultūromis, kurios nuteistuosius yra linkusios veikti neigiamai, nusikalsti pakartotinai. Kriminalinės subkultūros nuostatos labai prieštarauja visuomenėje viešpatuojančioms vertybėms ir neretai net kelia joms tiesioginę grėsmę. Patekęs į tokią mikrogrupę, perėmęs joje egzistuojančią subkultūrą, asmuo lyg ir atsiriboja nuo bendrų socialinių draudimų, tačiau neretai toks socialinių draudimų pažeidimas kriminalinėje subkultūroje yra vertinamas teigiamai arba net skatinamas³⁹. Todėl būtų labai sunku teigti, kad tokiems asmenims paskyrus net maksimalią arešto bausmės trukmę – 90 parų arešto, tokia bausmė juos atgrasytų nuo kitų nusikalstamų veikų darymo ir įgyvendintų kitus bausmės tikslus įtvirtintus Baudžiamajame kodekse. Nuteistojo asmenybė taip pat gali nulemti kokią įtaką jo asmenybei ir tolimesniam nusikalstamumui gali padaryti kalėjimo subkultūros. Mimikrijos⁴⁰ reiškinių tyrinėjantys mokslininkai yra nustatę, kad žmonės turi tendenciją nesąmoningai imituoti kitų veiksmus, o tai atlieka svarbų vaidmenį kuriant socialinius ryšius

³⁸ PESLIAKAS, Vytautas; (2008). *Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes*, Jurisprudencija : mokslo darbai. Vilnius, p. 7.

³⁹PETKUS, Artūras; (2001). *Kriminalinė subkultūra ir jos įtaka recidyviniam nusikalstamumui. Jurisprudencija : mokslo darbai*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, p. 94.

⁴⁰ Konkretaus asmens ar gyvūno garsų ar elegisė kopijavimas.

tarp žmonių ir yra laikoma socialinės priklausomybės elgesio strategija⁴¹. Žmonės pasikliauja kitais, kad jie suteiktų „socialinę realybę“ – padėtų nuspręsti, ką galvoti, jausti ir daryti⁴². Neretai silpnesnę savivertę turintys žmonės linkę prisitaikyti ir perimti kitų elgesį, vertybes ar požiūrį į tam tikras socialines normas. Arešto bausmės kontekste tokiam asmeniui pritaikius arešto bausmę vietoj kitos alternatyvios bausmės ir jį patalpinus aplinkoje, kurioje netrūksta recidyvu pasižyminčių asmenų rizikuojama, ne tik neįgyvendinti bausmės tikslų ir teisingumo, tačiau paversti ir tam tikra „kalėjimo subkultūros auka“, kurią kalėjimo subkultūrų įtaka gali paskatinti nusikalsti pakartotinai.

Europos Taryba nagrinėjant laisvės atėmimo bausmių taikymo problemas yra išskyrusi dar vieną su laisvės atėmimu susijusią problemą, kuri gali būti taikoma iš arešto bausmei - įkalinti asmenys gali tapti terorizmo ir organizuoto nusikalstamumo verbavimo tinklų taikiniais ir išreiškia, kad yra labai svarbu aktyviai kovoti su šiuo reiškiniu⁴³. Nors pagal Lietuvos bausmių vykdymo sistemą arešto bausmę atliekantys nuteistieji laikomi atskirai nuo terminuotą laisvės atėmimą ar laisvės atėmimą iki gyvos galvos atliekančių asmenų, rizika, kad tarp arešto bausmę atliekančių nuteistųjų yra asmenų, pasižyminčių recidyvu ir įsitraukimu į organizuotas grupes ir nusikalstamą susivienijimą, kurie gali nusitaikyti į naujų bendrininkų verbavimą išlieka. Mokslininkų teigimu tokie asmenys yra pavojingi ne tik atliekant bausmę laisvės atėmimo įstaigoje ir būnant su kitais nuteistaisiais, bet ir po pačios bausmės atlikimo. Išėję iš laisvės atėmimo vietų tokie asmenys stengiasi suburti apie save grupę, kurios nariai jau susipažinę su kriminalinės subkultūros principais, arba asmenis, kurie gali patenkinti grupės interesus ir kurie nesunkiai paveikiami vertybių dezorientacijos prasme. Tokių grupių lyderiai yra pavojingiausi visuomenės interesams, nes užsiima aktyvia ideologine veikla ieškodami ir įtraukdami į nusikalstamas struktūras vis naujus asmenis⁴⁴.

Kita problema susijusi su arešto bausmės kaip „šoko terapijos“ taikymu – arešto bausmės trukmė. Šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse įtvirtintos arešto bausmės trukmė yra per ilga, kad ji galėtų būti aiškinama kaip trumpalaikis nuteistojo laisvės atėmimas,

⁴¹ WANG, Yin; HAMILTON, F. de C. Antonia, (2013). *Understanding the Role of the 'Self' in the Social Priming of Mimicry*. [interaktyvus] <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0060249>

⁴² JHANGIANI, Rajiv; TARRY, Hammond, (2022). *Principles of social psychology (1st international H5P edition)*. [interaktyvus], BCcampus. <https://opentextbc.ca/socialpsychology/>

⁴³ Europos Tarybos išvados, (2024). *Small-scale detention: focusing on social rehabilitation and reintegration into society* [interaktyvus] <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10105-2024-INIT/en/pdf>

⁴⁴ PETKUS, Artūras, (2001). *Kriminalinė subkultūra ir jos įtaka recidyviniam nusikalstamumui. Jurisprudencija : mokslo darbai*. Vilnius : Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, p. 95.

kuris nuteistąjį paveikia savo trumpalaikiu izoliavimu, atskyrimu nuo šeimos, darbovietės, mokymo įstaigų ir kitų socialinių ryšių nutraukimu. Maksimalus devyniasdešimties ar keturiasdešimt penkių (nepilnamečiams) dienų areštas, sunkiai derinasi su „šoko terapijos“ sąvoka, kuri aiškinama kaip staigus ir trumpalaikis nuteistojo izoliavimas. Sutiktina, su teiginiu, kad patekęs į įkalinimo įstaigą nuteistasis bus už komforto zonos ribų, nauja aplinka, kitos nei visuomenėje priimtose elgesio normos, supanti aplinka ir žmonės tikrai turi šokiruojantį poveikį. Šoko terapiją galima sieti su autorių naudojama sąvoka – kalinimo kančiomis. Kalinimo kančios aiškinamos kaip penkių pagrindinių nepriteklių egzistavimas, kurie būdingi kasdieniam kalėjimo gyvenimui. Tarp jų išskiriamas laisvės, pageidaujamų prekių ir paslaugų, heteroseksualių santykių, autonomijos ir saugumo praradimas. Šie nepritekliai buvo laikomi pagrindiniais, nes jie buvo susiję su žmogaus prigimtimi ir buvo laikomi pagrindiniais žmogaus gerovės elementais⁴⁵. Tačiau svarbu nustatyti, kada šokas baigiasi ir prasideda adaptacija prie pasikeitusių gyvenimo sąlygų. Žinoma, galima diskutuoti, kad pirmą kartą nusikaltusiam asmeniui, kuris veda itin dorovingą ir socialiai atsakingą gyvenimo būdą šoko laikotarpis pritaikius arešto bausmę tęsis ilgesnį laikotarpį, tačiau ne pirmą kartą nusikaltę ir nuteisti asmenys tikėtina, kad patekę į įkalinimo įstaigą adaptuojasi greičiau ir „šoko terapijos“ laikotarpis jų atžvilgiu būna trumpesnis. Įkalinimo įstaigų tvarka ir aplinka tokiems asmenims jau būna nesvetima ir pažįstama. Dažniausiai jiems būna žinomos ir nerašytos vidaus taisyklės tiek tarp nuteistųjų, tiek tarp įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų, tad šokiruoti ir paveikti tokius nuteistuosius ganėtinai sudėtinga.

Autoriai, nagrinėjantys nuteistųjų adaptaciją įkalinimo įstaigose, yra nustatę, kad kai dauguma žmonių pirmą kartą patenka į kalėjimą, jiems, žinoma, sunku prisitaikyti prie dažnai griežtos ir nelanksčios kalėjimo tvarkos, prarasti privatumą ir laisvę, susitaikyti su žemesniu, stigmatizuotų asmenų statusu ir itin prastomis materialinėmis sąlygomis. Tačiau prisitaikymo prie kalėjimo sąlygų procese prasideda transformacija. Nuteistieji palaipsniui pripranta prie kalėjimo gyvenimo apribojimų. Įvairūs psichologiniai mechanizmai, kuriuos reikia taikyti prisitaikant (o kai kuriose griežtose ir pavojingose patalpose įstaigose – norint išgyventi), tampa vis natūresni⁴⁶. Tiriant nuteistųjų savijautą įkalinimo įstaigose buvo nustatyta, kad intensyvus

⁴⁵ SHAMMAS, Lund Victor; *Pains of Imprisonment*, (2017), p. 1. [interaktyvus] [https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781118845387.wbeoc020#:~:text=Sykes%20\(1958%2F2007\)%20argued,relationships%2C%20autonomy%2C%20and%20security](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781118845387.wbeoc020#:~:text=Sykes%20(1958%2F2007)%20argued,relationships%2C%20autonomy%2C%20and%20security)

⁴⁶ HANEY, Craig; (2001). *The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment*. [interaktyvus] <https://aspe.hhs.gov/reports/psychological-impact-incarceration-implications-post-prison-adjustment-0>

šokas, vidinio chaoso, baimės ir labiausiai stresą kelianti fazė pasireiškia jau po 72 valandų nuo įkalinimo⁴⁷. Atsižvelgus į šiuos mokslininkų nagrinėtų klausimų rezultatus, prieinama prie išvados, kad „šoko terapija“ nuteistiesiems yra intensyviausia laisvės atėmimo pradžioje, todėl tai dar labiau verčia suabejoti, ar Baudžiamajame kodekse numatyta arešto bausmės trukmė ir maksimalaus termino arešto bausmė taikymas yra veiksmingas ir turintis prasmę nuteistųjų šokiravimo atžvilgiu, o gal atvirkščiai – Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje turėdami tokią ilgą arešto bausmę švaistome tiek finansinius, tiek laiko išteklius arešto bausme nepasiekiant bausmės tikslų.

Reziumuojant, arešto bausmės taikyme galima įžvelgti kelis probleminius aspektus, kurie apsunkina sprendimą taikyti būtent arešto bausmę. Teisingumo vykdymo ir bausmės proporcingumo klausimas taikant arešto bausmę yra itin jautrus klausimas – kada paskirta bausmė yra proporcinga padarytai nusikalstamai veikai ir ar tokios bausmės taikymas atitinka nuteistojo asmenybę. Kalėjimo subkultūrų įtaka nuteistiesiems, yra kitas svarbus aspektas, kurį svarbu apsvarstyti prieš paskiriant arešto bausmę, jei akivaizdžiai matoma, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo yra linkęs imituoti ir mėgdžioti kitų žmonių elgesį, yra didelė tikimybė, kad toks asmuo perims įkalinimo įstaigose egzistuojančios subkultūros elementus. Galiausiai, dviprasmiškai vertinama „šoko terapija“ geriausiai veikia tik pačioje pradžioje, kada tik prasideda bausmės atlikimas įkalinimo įstaigoje, todėl manytina, kad šiuo metu nustatytos arešto bausmės trukmės ribos yra per ilgos, kas gali nulemti nuteistojo adaptacijos pradžią ir „šoko terapijos“ pabaigą.

⁴⁷ BONTA, James; GENDREAU, Paul, (1990). *Reexamining the cruel and unusual punishment of prison life. Law and Human Behavior*, 14(4), p. 362. [interaktyvus] https://www.antoniocasella.eu/archiva/Bonta_cruel_prison_life_1990.pdf

2.3. Arešto bausmės taikymas nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems – psichologinė ir sociologinė įtaka

Nepilnamečiai yra ypatinga asmenų grupė, kurios baudžiamosios atsakomybės, bausmių taikymo ir vykdymo klausimai kelia daug diskusijų ne tik tarp teisininkų, bet ir visuomenėje. Rezonansinės bylos, kuriose nusikalstamas veikas padaro nepilnamečiai susilaukia didelio visuomenės dėmesio, žiniasklaida mirga nuo straipsnių apie didėjančią nepilnamečių nusikalstamumą ir jiems taikomas per švelnias bausmes. Nepilnamečių nusikalstamumo realybė kiek kitokia – nuo 2000 metų matomas nepilnamečių daromų nusikalstamų veikų mažėjimas. Šio mažėjimo priežastys kelios – augantys socialiniai ir ekonominiai šalies rodikliai, augantis raštingumas, taip pat prie nepilnamečių nusikalstamumo mažėjimo ženkliai prisidėjo ir demografiniai pokyčiai. Per kelis dešimtmečius gimstamumas Lietuvoje sumažėjo net kelis kartus, todėl natūralu, kad sumažėjo ir padaromų nusikalstamų veikų kiekis. Nepilnamečių nusikalstamumas nuo 2006 m. iki 2024 m. mažėjo ir užėmė tarp 11,7 ir 3,5% visų ištirtų nusikalstamų veikų Lietuvoje⁴⁸. Platesnė bausmių taikymo – ypač arešto bausmės taikymo analizė gali pasirodyti perteklinė, tačiau G. Sakalausko teigimu esant net tik daliai specializacijai arba jos visiškai nesant, sprendimus dėl nusikaltusių jaunų asmenų priimančioms asmenims svarbu atpažinti jaunų žmonių elgsenos požymius bei dėsningumus, kurie išryškina ir jų atsakomybės išskirtinumo prasmę⁴⁹.

Visuomenei „reikalaujant kraujo“ ir siūlant griežtinti taikomas bausme nepilnamečiams derėtų aptarti Baudžiamajame kodekse įtvirtintą nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį. Baudžiamojo kodekso 80 straipsnis numato, kad nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės paskirtis apima keturis aspektus: 1) užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų šių asmenų amžių ir socialinę brandą, 2) riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes, 3) padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu. 4) sulaikyti nepilnamečių nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo. Nagrinėjamo darbo kontekste ypatingai aktualus

⁴⁸Informatikos ir ryšių departamento nusikalstamų veikų žinybinis registras, [interaktyvus] <https://www.ird.lt/lt/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos-3/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos-2/nusikalstamos-veikos-lietuvoje-2006-2024-metais-2/oid.1040>

⁴⁹SAKALAUSKAS, Gintautas, (2013). *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė. Teisės problemos*, p. 6.

antrasis aspektas – kuriuo siekiama riboti laisvės atėmimo, tame tarpe ir arešto, bausmių taikymą nepilnamečiams.

Kita asmenų grupė, kurią dera taip pat aptarti, kai kalbama apie nepilnamečius ir jiems taikomas bausmės – asmenys, kuriems nusikalstamos veikos padarymo metu buvo suėję aštuoniolika metų, tačiau nebuvo suėję dvidešimt vieneri metai, dar kitaip literatūroje vadinami jaunais suaugusiais. Pagal Baudžiamojo kodekso 81 straipsnį, šiai asmenų grupei gali būti taikomos nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės nuostatos, jei įvertinus socialinę brandą jie yra prilyginami nepilnamečiams ir jei nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas atitiktų aukščiau minėtą nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį.

Pačiam įstatymų leidėjui siūlant riboti laisvės atėmimo bausmių skyrimą nepilnamečiams svarbus supratimas, kuo laisvės atėmimo, šiuo atveju analizuojamos temos kontekste – arešto, bausmės skyrimas yra itin žalingas nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems. Visų pirma, nepilnamečiai ir jauni suaugusieji yra vis dar bręstantys asmenys, kurių asmenybės dar nėra iki galo susiformavusios, tokių asmenų bendras suvokimas dar vystosi, tad arešto bausmės skyrimas gali sutrikdyti tinkamą ir sveiką jauno asmens vystymąsi ir sukelti jam ilgalaikes traumas, neigiamai veikiančias asmenį ir vėlesniame amžiuje. 1985 m. lapkričio 29 d. priimtos Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisingumo administravimo taisyklės numato, kad Valstybės narės turi stengtis sudaryti sąlygas, kurios užtikrintų nepilnamečiams prasmingą gyvenimą bendruomenėje, kuris tuo gyvenimo laikotarpiu, kai jie yra labiausiai linkę į nukrypstantį (deviantinį) elgesį, skatintų asmenybės ugdymo ir švietimo procesą, kuris būtų kuo labiau apsaugotas nuo nusikalstamumo ir nusikaltimų. L. Ūselės nuomone, didžioji nepilnamečių dalis, išaugusi iš tam tikro amžiaus, vėliau teisės pažeidimų nebedaro. Vyksta tai, kas vadinama „spontaniniu pagijimu“. Be to, tikimybė, jog nepilnametis daugiau nedarys teisės pažeidimų, daug didesnė, jeigu jis ir jo pirmasis teisės pažeidimas nepakliūva į baudžiamosios justicijos akiratį – patekimas į jį neretai sukelia nepageidautiną stigmatizacijos procesą⁵⁰. Arešto bausmės skyrimo kontekste, šios nuostatos yra itin aktualios, nes nepilnamečiai ar jauni suaugusieji patekę į laisvės atėmimo įstaigą patenka į pavojingą aplinką, kuri ne tik izoliuoja, bet ir veikia neigiamai ir traumuojančiai – kitų nuteistųjų fizinis ir psichologinis smurtas, netinkamas laisvės atėmimo

⁵⁰ ŪSELĖ, Laura, (2014). *Nepilnamečių justiciją reglamentuojančių teisės aktų darna: procesiniai aspektai*. Teisės problemos, p. 73.

įstaigų darbuotojų elgesys ar aplaidumas, įgaliojimų viršijimas. Tokie ir panašūs veiksniai ne tik gali sutrikdyti tinkamą jauno asmens socialinės brandos ir vystymosi procesą, bet kartu padidinti ir jo recidyvą – jauname amžiuje patirti sunkūs ar žiaurūs traumuojantys išgyvenimai, gali tapti tikru „degiuoju skysčiu“ nepilnamečių ir jaunų suaugusiųjų nusikalstamume.

Ne mažiau svarbu tai, kad paskyrus arešto bausmę nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems yra nutraukiami socialiniai ryšiai. Net ir sulaukę pilnametystės dalis jaunų suaugusiųjų dažnai nebūna įgiję vidurinio išsilavinimo, nepilnamečiams toks išsilavinimo nutraukimas yra dar žalingesnis. Autorių nuomone, arešto metu nepilnamečiui nesuteikus pedagoginės bei psichologinės pagalbos ir reikiamos paramos, jo socializacija gali būti neigiama⁵¹. Paskyrus arešto bausmę, nutraukiamas ne tik nuteistųjų išsilavinimo siekimas, kuris gali kelti sunkumų ateityje siekiant aukštesnio išsilavinimo, bet nutraukiamas dalyvavimas kitose nepilnamečius ir jaunus suaugusius veikiančiose veiklose – sporte, meninėse veiklose, profesiniame rengime. Patekę į įkalinimo įstaigą nepilnamečiai tiesiog atsėdi jiems paskirto arešto laikotarpį ir didesnė pedagoginė pagalba jiems nėra suteikiama. Net ir po sąlyginai trumpo arešto laikotarpio į laisvę išėję nepilnamečiai susiduria su tokiomis problemomis, kaip sudėtingesnis grįžimas į ugdymo sistemą, nutrūkęs ugdymo procesas gali nulemti akademinį atsilikimą bendraamžių tarpe, kas veikia bausmę atlikusio nepilnamečio ar jauno suaugusiojo savivertę ir motyvaciją.

Dar vienas probleminis klausimas kalbant apie arešto bausmės taikymą nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems yra netinkamas šios bausmės vykdymas. Baudžiamojo kodekso 80 straipsnyje reglamentuojami nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai ir paskirtis numato, kad nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtis yra padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu. Praktikoje nepilnamečiams ar jauniems suaugusiems vykdant arešto bausmę asmenybės ugdymas, auklėjimas ir neteisėto elgesio šalinimas yra labai sudėtingas jei išvis neįmanomas. Nuteistieji nepilnamečiai atlikdami arešto bausmę turi galimybę bendrauti su socialiniais darbuotojais, tačiau tam kad būtų pasiekti apčiuopiami rezultatai, nepilnamečiams numatytas arešto bausmės terminas yra per trumpas. Svarbu atkreipti dėmesį,

⁵¹ DRAKŠIENĖ, Anna; DRAKŠAS, Romualdas, (2007). *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Eugrimas, p. 257.

kad kritikos strėles skrieja ne į pačią arešto bausmės trukmę (prailginti arešto bausmės trukmę nepilnamečiams ir jauniems suaugusiesiems tikrai nesiūloma). Problema slypi tame, kad pats nepilnamečių nusikalstamumas yra itin kompleksiškas reiškinys. Priežastčių kodėl nepilnamečiai nusikalsta yra be galo daug – prasta finansinė padėtis, statuso bendraamžių grupėje siekimas, žiniasklaidos ar draugų įtaka, anksčiau patirtos kančios ar išgyvenimai, siekis atkeršyti savo skriaudikams, socialinio auklėjimo bei artumo su šeimos nariais trūkumas ir daugybė kitų. A. Sakalausko teigimu, nusikalstamas nepilnamečių elgesys pasireiškia ribų išbandymu, pripažinimo siekiu, poreikiu priešintis, aistra, azartu, identiteto paieškomis, jaunatvišku egoizmu, pasidavimu kitų ir grupės įtakai, orientacijos trūkumu, nesugebėjimu efektyviai įveikti sunkumus, nusivylimus⁵². Psichologų, nagrinėjančių kriminalinio elgesio psichologiją, nuomone, labai griežtos bausmės už padarytus nusikaltimus galbūt neturėtų būti taikomos tiems vaikams, kurie užaugo skurde arba juos augino tėvai, vykdę asocialią veiklą, arba, kurie gyveno sąlygomis, kupinomis streso ir įtampos. Šiuo atveju laikomasi nuomonės, kad ne vaikai yra kalti, o aplinka arba šeima, kurioje vaikas augo⁵³. Atsižvelgus į šiuos aspektus būtų sunku įtikėti, kad per maksimalų 45 parų ar trumpesnę arešto laikotarpį spėtume padėti nepilnamečiui ar jaunam suaugusiajam išugdydami ir auklėdami jų asmenybę bei per tokį laiką tinkamai identifikuotume neteisėto elgesio priežastis jas pašalintume, ypač jei toks nepilnametis ar jaunas suaugusysis augo itin sudėtingomis sąlygomis. Didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas į tęstinį ir ilgalaikį darbą su nepilnamečiais, nuolatinį jų konsultavimą ir pagalbos teikimą tam kad jų pataisos procesas nebūtų tik staigus nubaudimas, o turėtų ilgalaikius teigiamus rezultatus.

Analizuojant arešto bausmės žalingumą nemažiau svarbu aptarti ir visuomenėje klijuojamas etiketes bausmę atlikusiems nuteistiesiems. „Banditas“, „nusikaltėlis“ „nepataisomas“ ir kitos skambios visuomenėje nuteistiesiems klijuojamos etiketės kuria stigmą, kuri nepilnamečių ir jaunų suaugusiųjų aplinkoje ne tik atstumia asmenį iš visuomenės, bet ir skatina patyčias, o to pasekmės gali turėti itin liūdnus padarinius nuteistojo gyvenime ir ateities pasirinkimuose. Visuomenėje trūkstant bendro supratimo apie teisinę sistemą, net ir maksimalios arešto bausmės nesulaukęs nepilnametis ar jaunas suaugusysis gali būti sulyginamas su didžiausiu nusikaltėliu, o „dėka“ socialinių tinklų galbūt net paverstas

⁵²SAKALAUSKAS, Gintautas. (2013). *Nepilnamečių Baudžiamosios atsakomybės ypatumų esmė. Teisės problemos*, 3(81), p. 12.

⁵³ŽUKAUSKIENĖ, Rita. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, p. 46.

pavojingu recidyvistu. Jaunuoliai ypač jautrūs tam, kaip juos vertina kiti, kokius vaidmenis jiems priskiria, stipriai reaguoja į neigiamą poveikį jų reputacijai⁵⁴. Nepilnamečiui ar jaunam suaugusiajam susitapatinus ir įtikėjus jam klijuojama nusikaltėlio etikete kyla rizika, kad toks asmuo dėl neigiamo visuomenės požiūrio į jį gali nusikalsti pakartotinai. Tokį teiginį antrina ir Amerikiečių sociologas Howard Saul Becker, teigdamas, kad visos socialinės grupės nustato taisykles, pagal kurias atskiriama, kas yra „gera“ ir „bloga“. Asmuo, kuris pažeidė priimtinas taisykles, gali būti laikomas kitokiu žmogumi, kuriuo negalima pasitikėti, kad jis laikysis grupės sutartų taisyklių. Jis laikomas pašaliečiu, svetimšaliu⁵⁵.

Apibendrinant arešto bausmės taikymo nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems poveikį, matoma, kad egzistuoja daugybė neigiamų šios bausmės psichologinių ir sociologinių veiksnių, kurie gali labiau neigiamai paveikti asmenį ir skatinti recidyvą, nei nuteistąjį pataisyti. Smarkiai abejotina, kiek arešto bausmės taikymas šiandienoje atspindi ne tik bausmės tikslus ir paskirtį, bet ir požiūrį į jauną žmogų, jo ateities perspektyvas, o ne tik izoliaciją nuo visuomenės uždarant tokį asmenį į narvą kaip žvėrį, nesuteikiant jam tinkamos, psichologinės, pedagoginės ir socialinės pagalbos – įrankių kuriais nuteistojo resocializacija būtų žymiai sėkmingesnė.

⁵⁴ ŪSELĖ, Laura, (2014). *Nepilnamečių justiciją reglamentuojančių teisės aktų darna: procesiniai aspektai*. Teisės problemos, p. 84.

⁵⁵ BECKER, Howard, Saul. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. The Free Press, p. 1.

2.4. Arešto bausmė užsienio valstybėse

Analizuojant arešto bausmės paplitimą tarp Europos Sąjungos valstybių galima pastebėti nevienodą šios bausmės reglamentavimą. Didelė dalis Europos Sąjungos valstybių šios bausmės savo nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose numachiui nėra ir nuteistiesiems taiko laisvės atėmimą, kurio minimali trukmė gali būti vos kelios paros. Kitose valstybėse galima rasti Lietuvai labiau pažįstamą reguliavimą, kai areštas, kaip trumpalaikis laisvės atėmimas yra reglamentuojamas kaip atskira bausmė už padarytas nusikalstamas veikas, tačiau į akis krinta tai, kad lyginant su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis (tiek artimesnėmis kaimyninėmis, tiek su tolimesnėmis) kurios savo baudžiamuosiuose įstatymuose turi įtvirtinusios areštą, kaip atskirą bausmę, šios bausmės maksimali trukmė yra gerokai trumpesnė nei Lietuvos Baudžiamajame kodekse įtvirtintas arešto bausmės terminas.

Kaimyninė Estija savo baudžiamuosiuose įstatymuose yra įtvirtinusi areštą kaip atskirą bausmę. Estijos baudžiamojo kodekso 48 straipsnyje numatyta atskira arešto bausmė už mažiau pavojingas nusikalstamas veikas – už nusižengimą teismas gali skirti areštą iki trisdešimties dienų⁵⁶. Nusižengimu laikomos veikos, už kurias kaip bausmė gali būti skiriamas areštas arba bauda. Tiek Lietuvoje tiek Estijoje areštas taikomas tik už mažiau pavojingas veikas. Kitaip nei Lietuvoje, Estijos teisinis reglamentavimas numato kiek platesnį arešto bausmės reguliavimą. Arešto bausmę galima paskirti atlikti ne tik kalėjime (Lietuvos modelis) tačiau pagal Estijos bausmių vykdymo kodekso 85 straipsnį, ši bausmė gali būti paskirta atlikti sulaikymo įstaigoje, kurioje yra teismas, kuris priėmė sprendimą šiuo klausimu, arba sulaikymo įstaigoje, esančioje sulaikyto asmens gyvenamosios vietos prefektūroje, arba kalėjime⁵⁷. Bausmės atlikimo vieta paskiriama atsižvelgus į sulaikymo įstaigos ar kalėjimo apkrovą. Kadangi kaip ir Lietuva, Estija kelis dešimtmečius buvo sovietų sąjungos sudėtyje, visa Estijos baudžiamoji politika ir bausmių vykdymo sistema susidūrė su Lietuvai žinomomis problemomis: prastomis įkalinimo sąlygomis, nuteistųjų teisių pažeidimais, pareigūnų įgaliojimų viršijimas. 2002–2018 m. Estija dešimt barakų tipo pataisos įstaigų pakeitė trimis naujai pastatytais kalėjimais su kameromis. Nauji kalėjimai buvo suprojektuoti taip, kad būtų

⁵⁶ Estijos baudžiamasis kodeksas (*Karistusseadustik*), priimtas 2001 m. birželio 6 d., RT I 2001, 61, 364. [interaktyvus] <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521082014001/consolide>

⁵⁷ Estijos įkalinimo įstatymas (*Vangistusseadus*), priimtas 2000 m. birželio 14 d., RT I 2000, 58, 376. [interaktyvus] <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/523122024003/consolide>

galima sustiprinti formalią priežiūrą, nuo fizinės priežiūros iki ekspertų atliekamų psichologinių vertinimų. Naujos kameros pakeitė senus bendrabučius, sąmoningai sumažinant kalinių savivaldą⁵⁸. Tame tarpe užtikrintas ne didesnis nuteistųjų saugumas ir tinkamas laisvės atėmimo, tame tarpe ir arešto bausmės vykdymas, bet ir atitiktis Europos Sąjungos standartams. Pagal analizuotą šoko būsenos trukmę ir veikimą nuteistiesiems patekus į įkalinimo įstaigą, Estijos baudžiamajame kodekse įtvirtinta arešto bausmė savo trukme panašesnė į teigiamai vertintą „šoko terapiją“.

Kitaip nei Lietuva, Vokietija savo baudžiamajame kodekse atskiros arešto bausmės nėra įtvirtinusi. Tačiau, analizuojant Vokietijos baudžiamosios teisės aktus arešto bausmę galima aptikti Vokietijos Nepilnamečių teismo įstatyme (*Jugendgerichtsgesetz*)⁵⁹. Nepilnamečiams gali būti skiriamas trijų rūšių areštas: laisvalaikio areštas (*Freizeitarrrest*), trumpalaikis areštas (*Kurzarrest*) arba ilgalaikis (nuolatinis) areštas (*Dauerarrest*). Atkreiptinas dėmesys, kad nepilnamečiams skiriamo arešto trukmė Vokietijoje yra žymiai trumpesnė nei Lietuvoje. Pati lengviausia arešto forma – laisvalaikio areštas skiriamas vienai arba dviem laisvalaikio dienoms. Trumpalaikis areštas yra skiriamas kaip alternatyva laisvalaikio areštui ir dvi trumpalaikio arešto dienos atitinka vieną laisvalaikio dieną. Griežtesnė arešto forma – ilgalaikis arba nuolatinis areštas yra skiriamas minimaliam savaitės ir ne ilgesniam kaip keturių savaičių terminui. Svarbu atkreipti dėmesį, kad Vokietijos įstatymų leidėjas reglamentuodamas nepilnamečių arešto bausmės skyrimą orientuojasi į nepilnamečio socialinių ryšių ir ugdymo proceso išsaugojimą. Vokietijos Nepilnamečių teismo įstatymo 16 straipsnis numato, kad trumpalaikis areštas skiriamas vietoje laisvalaikio arešto, jei toks nuolatinis trumpalaikio arešto vykdymas atrodo tikslingas dėl auklėjimo priežasčių ir jei tai netrukdo nepilnamečio mokymuisi ar darbui. Lietuvos bausmių vykdymo praktikoje tokio reguliavimo deja neturime, nors verta atkreipti dėmesį, kad Lietuvos Baudžiamojo kodekso 80 straipsnio 3 dalis numato, kad patraukdami nepilnamečių asmenį baudžiamajon atsakomybėn ir paskirdami jam bausmę už padarytas nusikalstamas veikas turime padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu. Toks Vokietijoje

⁵⁸ SLADE, Gavin; ZEVELEVA, Olga, (2025). *The pains of prison reform: Informal prisoner governance and penal subjectivities in Estonia and Lithuania*, *Punishment & Society*, vol. 27, no. 1, p. 12. [interaktyvus] <https://doi.org/10.1177/14624745241248930>

⁵⁹ Vokietijos Nepilnamečių teismų įstatymas (*Jugendgerichtsgesetz, JGG*). [interaktyvus] <https://www.gesetze-im-internet.de/jgg/BJNR007510953.html>

egzistuojantis modelis vertintinas teigiamai dėl kelių priežasčių. Visų pirma pakankamai trumpas arešto laikotarpis turi realesnį „šoko terapijos“ poveikį. Taip pat trumpesnis arešto bausmės terminas užtikrina, kad nuteistajam nepilnamečiui įmanoma greičiau sugrįžti į ugdymo sistemą, jos nenutraukiant perteklingai ilgai. Galiausiai tokios arešto bausmės sulaukęs nepilnametis gali lengviau išlaikyti socialinius ryšius, kurie teigiamai veikia nuteistojo asmenybę.

Lenkijos baudžiamosios teisės sistemoje arešto bausmės nerasime. Nors ši bausmė Lenkijoje ir egzistuoja, ji reglamentuojama Lenkijos nusižengimų kodekse (*Kodeks wykroczeń*)⁶⁰. Toks modelis kiek primena Lietuvos TSR administracinės teisės pažeidimų kodeksą, kuriame buvo numatytas administracinis areštas už mažiau pavojingus pažeidimus. Pagal Lenkijos nusižengimų kodeksą areštas skiriamas ne trumpiau kaip 5 ir ne ilgesniam kaip 30 dienų laikotarpiui. Taip pat kodekso 26 straipsnis numato, kad areštas negali būti skiriamas, jeigu asmens asmeninės aplinkybės neleidžia jam atlikti šios bausmės. Lenkijos nusižengimų kodeksas numato arešto bausmę už tokias veikas kaip viešosios tvarkos pažeidimai, pvz. alkoholinių gėrimų vartojimas neleistinose vietose, viešosios tvarkos trikdymas, taip pat už nedideles smulkias vagystes, vandalizmą bei turto sugadinimą. Areštas taip pat numatytas už mažesnius kelių eismo taisyklių pažeidimus. Arešto taikymas nepilnamečiams pagal Lenkijos nusižengimų kodeksą yra labai ribotas – pagal šį kodeksą atsako asmuo draudžiamą veiką padaręs jam sukakus 17 metų.

Ispanija, savo baudžiamajame kodekse arešto bausmės taip pat nėra įtvirtinusi. Nors Ispanijos baudžiamojo kodekso 33 straipsnyje yra numatytos trys bausmių kategorijos – griežtos bausmės, mažiau griežtos bausmės bei nedidelės bausmės, trumpiausias numatytas laisvės atėmimo terminas yra 3 mėnesiai⁶¹. Į tokį modelį įdomu ir aktualu atkreipti dėmesį, nes minimalus laisvės atėmimas Ispanijoje sutampa su Lietuvos Baudžiamajame kodekse įtvirtintu minimaliu laisvės atėmimo bausmės terminu. Galima pasvarstyti ar Lietuvoje iš bausmių sąrašo išbraukus arešto bausmę būtų užtikrinamas tinkamas bausmių skyrimo užtikrinimas. Tiek visuomenėje tiek tarp teisininkų šiuo klausimu girdimos įvairios nuomonės, jog išbraukus arešto bausmę iš Baudžiamojo kodekso rizikuojame, kad teismai priimdami nuosprendžius

⁶⁰ Lenkijos nusižengimų kodeksas (*Kodeks wykroczeń*). (n.d.). Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. [interaktyvus] <https://isap.sejm.gov.pl/>

⁶¹ Ispanijos baudžiamasis kodeksas (Código Penal de España) (Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre). (1995). Boletín Oficial del Estado. <https://www.boe.es>

baudžiamosiose bylose vietoj švelnesnių bausmių tokių kaip laisvės apribojimas, bauda ar viešieji darbai pereis prie didesnio laisvės atėmimo bausmių taikymo, taip padidinant įkalintų asmenų kiekį Lietuvoje. Tačiau pažvelgus į Eurostat duomenis⁶² galima matyti, kad arešto bausmės neturinti Ispanija pasižymi mažesniu įkalintų asmenų skaičiumi nei Lietuva. 2023 m. Ispanijoje kalinių skaičius 100 tūkstančių gyventojų siekė 118, tuo tarpu Lietuvoje – 174 kalinių. Taip pat mažesnis įkalintų asmenų skaičius matomas ir ankstesniais metais⁶³. Tokia statistika neišvengiamai priverčia susimastyti, galbūt atsisakius arešto bausmės ir išbraukus ją iš Lietuvos Baudžiamojo kodekso taip pat galėtume apsiriboti švelnesnių, su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių taikymo pakeičiant arešto bausmę. Tačiau svarbu apsvarstyti ir tai, kad nelikus arešto bausmės, teismams gali apsunkti darbas individualizuojant bausmę pagal padarytos nusikalstamos veikos sunkumą ir veiką padariusio žmogaus asmenybę bei vykdant teisingumą.

Skandinavijos šalyse – Švedijoje, Danijoje Norvegijoje, Suomijoje vyrauja kitokia baudžiamoji politika ir šių valstybių baudžiamosios teisės aktuose arešto bausmės neišvysime. Pavyzdžiui Švedijos baudžiamajame kodekse yra numatyta labai trumpa minimali laisvės atėmimo bausmės trukmė. Švedijos baudžiamojo kodekso 26 skyriaus 1 dalyje numatyta, kad terminuotas įkalinimas negali būti trumpesnis kaip keturiolika dienų⁶⁴. Norvegijos baudžiamajame kodekse, analogiškai vietoj arešto bausmės ir yra numatyta minimali 14 dienų laisvės atėmimo bausmė. Danijos baudžiamojo kodekso 6 skyriuje minimali numatyta laisvės atėmimo bausmė yra dar trumpesnė – 7 dienos⁶⁵. Šiose valstybėse vyrauja sąlyginai mažas įkalinamų asmenų skaičius, didelis dėmesys skiriamas į probaciją, darbą su nuteistaisiais ir jų resocializaciją. Dažnai Skandinavijos baudžiamosios justicijos modeliai yra laikomi pavyzdiniais, o kalėjimai juokaujant sulyginami su viešbučiais. Mokslininkų teigimu, Skandinavijos kalėjimai pasižymi ne tik geresnėmis sąlygomis, palaikomu kalėjimų neperpildymu, bet ir geresniu su nuteistaisiais dirbančių darbuotojų apmokymu. Skandinavijos kalėjimuose didelis dėmesys kreipiamas į nuteistąjį ne kaip į nusikaltėlį, bet visų pirma kaip į

⁶²Prison statistics [interaktyvus] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics#Source_data_for_tables_and_graphs

⁶³Prison capacity and number of persons held [interaktyvus] https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_pris_cap/default/table?lang=en

⁶⁴ Švedijos baudžiamasis kodeksas (*Brottsbalken*), SFS 1962:700. (2019). Regeringskansliet. [interaktyvus] <https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>

⁶⁵ Danijos baudžiamasis kodeksas (*Straffeloven*) [interaktyvus] <https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/Criminal%20code%20Denmark%202024.pdf>

asmenį, įkalinimo įstaigose formuojant nuteistųjų gyvenimą panašų į tą, kurį jie gyveno prieš nusikalstant – organizuojant švietimą, darbą ir kitą užimtumą. Toks normalizavimo principas reiškia, kad kaliniai išlaiko savo pagrindines žmogaus teises kalinimo metu. Kalinių darbo kalėjime atžvilgiu kaliniai turi turėti tokias pačias teises kaip ir laisvos visuomenės darbuotojai. Tai apima visą įprastą darbo užmokestį, maksimalų dienos ir savaitės darbo laiką, saugos ir sveikatos apsaugos priemonės bei nuostatas dėl traumų, įskaitant profesines ligas⁶⁶. Nors Skandinavijos šalių baudžiamosiose politikose yra gerų pavyzdžių – probacijos programos, nuteistųjų užimtumas, socialinė nuteistųjų rehabilitacija bei siekis kiek įmanoma labiau riboti laisvės atėmimo bausmių skyrimą, šių šalių nederėtų sudievinėti ir peikti Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemos. Per pastaruosius du dešimtmečius Danijos „griežta nusikalstamų atžvilgiu“ baudžiamoji politika turėjo didelį poveikį kalėjimų sąlygoms. Atviri kalėjimai tapo uždaresni, juose taikoma labiau įsibrovimo į privatumą politika ir griežtesnės drausminės bausmės, o rehabilitacijai ir kalinių teisėms skiriama mažiau dėmesio⁶⁷. Štai Švedijoje vykstančios diskusijos ir nerimas dėl pastaruosius kelis metus padidėjusio gaujų nusikalstamumo neišvengiamai daro įtaką ir visai Švedijos baudžiamajai politikai. Šis reiškinys Švedijoje yra palyginti naujas, jį lėmė gaujų nusikalstamumo padažnėjimas. Taip pat numatyti plataus masto planai didinti kalinių skaičių ir statyti daugiau kalėjimų. Jei tokie planai bus įgyvendinti per artimiausius metus, situacija labai skirsis nuo to, kas buvo apibūdinama kaip „pavyzdinė“ ar „ideali“ kalėjimų sistema⁶⁸.

Apibendrinant, galima matyti, kad analizuojant skirtingų Europos Sąjungos valstybių baudžiamosios teisės aktus matoma, kad arešto bausmė nėra plačiai paplitusi ir labiau orientuojamasi į laisvės atėmimo bausmių skyrimo ribojimą, probaciją, nuteistųjų užimtumą ir socialinių ryšių išlaikymą. Dalis valstybių arešto bausmę yra prijungusios prie laisvės atėmimo bausmės, ko pasekoje nuteistiesiems gali būti taikomas laisvės atėmimas, trunkantis tik kelias dienas. Įdomus Vokietijos modelis taikant arešto bausmę nepilnamečiams galėtų būti siūlomas apsvarstyti ir Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje. Atlikus tam tikras korekcijas arešto bausmės vykdyme nepilnamečiams – arešto bausmės vykdymą skiriant atlikti laisvadieniais bei užtikrinant ugdymo tęstinumą, tai ne tik užtikrintų didesnę Lietuvos baudžiamosios

⁶⁶ VAN DE RIJT, Jill; van GINNEKEN, Esther; BOONE, Miranda, (2022). *Lost in translation: The principle of normalisation in prison policy in Norway and the Netherlands, Punishment & Society*. [interaktyvus] <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/14624745221103823>

⁶⁷ SCHARFF SMITH, Peter; MJÅLAND, Kristian, (2025). *Nordic prisons, human prisons? The reality behind the model*. [interaktyvus] <https://www.prison-insider.com/en/articles/nordic-prisons-human-prisons>

⁶⁸ Ibid.

politikos ėjimą koja kojon su tarptautiniais ir Europos Sąjungos standartais, bet ir išlaikytų kitokią požiūrį į nuteistą jo „nenurašant“ ypatingai jauname amžiuje, taip įgyvendinant Bausmių vykdymo kodekse įtvirtintų tikslų – nustatyti tokią bausmių vykdymo tvarką, kad atlikę bausmę nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis.

3. AREŠTO BAUSMĖS VYKDYMAS

3.1. Arešto bausmės vykdymo reglamentavimas

„Kalėjimas kaip veidrodis žmogaus ir valstybės santykiui“ – taip savo straipsnyje apie kalėjimus ir įkalinimo sistemą yra pasisakęs G. Sakalauskas⁶⁹. Didelį vaizdą galima susidaryti apie valstybę, jos santvarką ir visuomenės požiūrį į nuteistuosius pažvelgus į jų bausmių vykdymo sistemą, o konkrečiai – įkalinimo įstaigas. Vakarietiškoje demokratiškoje valstybėje pastebimas didesnis nuteistųjų teisių gerbimas ir užtikrinimas, matomas siekis nuteistųjų nenurašyti ir stengtis juos tinkamai grąžinti ir integruoti į visuomenę. Dažnai šių liaupsų sulaukia šiame darbe aptarti Skandinavijos valstybių kalėjimai ir šių šalių bausmių vykdymo sistemos. Tuo tarpu demokratijos stokojančios valstybės neretai pasižymi didesniu nuteistųjų kankinimu, išnaudojimu. Žiauriomis bausmėmis ir nehumanišku elgesiu su nuteistaisiais garsėjantys rusijos, Šiaurės Korėjos, Ruandos kalėjimai yra tapę tikrų tikriausiais lageriais ir žmogaus teisių pažeidimo mekomis, kuriuose tokios problemos kaip prastos higienos sąlygos ar mažas įkalinimo įstaigose dirbančių darbuotojų skaičius yra tik smulkmena bendrame paveiksle. Todėl siekiant statyti ir išlaikyti modernius, vakarietiškus demokratinius principais kuriamus valstybės pamatus, bausmių vykdymo sistema ir joje vyraujančios problemos neturėtų atsidurti už pažangos ir modernėjimo borto.

2019 m. įvykus bausmių vykdymo sistemos reformai ir Baudžiamojo kodekso 49 straipsnio 2 dalyje nebelikus nuostatos, kad arešto bausmė yra atliekama areštinėse, arešto bausmės vykdymas buvo perkeltas į Lietuvoje veikiančius kalėjimus. Prie arešto bausmės vykdymo reglamentavimo pokyčių prisidėjo ir 2022m. birželio 28 d. patvirtinta nauja Bausmių vykdymo kodekso redakcija, kuria buvo iš esmės atlikta bausmių vykdymo sistemos pertvarka. Įtvirtintas Europoje vyraujantis dualistinis bausmių vykdymo sistemos modelis, kai veikia dvi lygiavertės ir viena kitai nepavaldžios penitencinės tarnybos: Lietuvos probacijos tarnyba ir Lietuvos kalėjimų tarnyba⁷⁰. Šiuo metu arešto bausmė yra atliekama penkiuose Lietuvos kalėjimuose: 1) Kauno kalėjime arešto bausmę atlieka nepilnamečiai bei buvę ir esami valstybės politikai, teisėsaugos, teismų, prokuratūros, kontrolės, valdžios ir valdymo institucijų

⁶⁹ LRT (2025-03-25). SAKALAUSKAS, Gintautas. *Kalėjimas kaip veidrodis žmogaus ir valstybės santykiui*. [interaktyvus] https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/2519560/gintautas-sakalauskas-kalejimas-kaip-veidrodis-zmogaus-ir-valstybes-santykiui?srsId=AfmBOopi5IhPwzX16KhlJeaNRhwT709JvUKI_D2LFWtdVXrCFUUVPB

⁷⁰ USCILA, Rokas. (2022). *Lietuvos bausmių vykdymo sistemos įgalinimas, Lietuvos teisė*, p. 57. [interaktyvus] <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/4df507e9-34f5-4138-a20c-0395a1b1a70e/content>

pareigūnai, taip pat pirmą kartą atliekantys arešto bausmę vyrai; 2) Pravieniškių 2-ajame kalėjime - pilnamečiai vyrai, kuriems arešto bausmę paskyrė Vilniaus, Kauno ir Utenos apskrityse esantys teismai; 3) Šiaulių kalėjime – pilnamečiai vyrai, kuriems areštą paskyrė Šiaulių, Panevėžio, Klaipėdos ir Telšių apskrityse esantys teismai; 4) Alytaus kalėjime - pilnamečiai vyrai, kuriems areštą paskyrė Alytaus, Marijampolės bei Tauragės apskrityse esantys teismai; 5) Panevėžio kalėjime – moterys⁷¹. Arešto bausmę atliekantys nuteistieji taip pat yra laikomi atskirai nuo terminuoto ar laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos atliekančių nuteistųjų.

Nuteistųjų areštu teisės ir šios bausmės vykdymo aspektai reglamentuojami Bausmių vykdymo kodekso VI skyriuje. Nuteistieji areštu, atlikdami šią bausmę turi teisę į skambučius – per savaitę nuteistieji areštu gali paskambinti iki trijų kartų. Taip pat nuteistieji arešto bausme turi teisę gauti vieną pasimatymą per trisdešimt parų. Bausmių vykdymo kodekso 27 straipsnio 2 dalis numato, kad laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas turi teisę leisti nuteistiesiems papildomai paskambinti ir suteikti papildomų pasimatymų socialiniams ryšiams palaikyti. Toks siekis išlaikyti nuteistojo socialinius ryšius vertintinas itin teigiamai, kadangi nors atliekant arešto bausmę kalėjime asmuo yra izoliuojamas nuo visuomenės, tačiau kiek įmanoma dažnas ir leistinas ryšių palaikymas su artimaisiais ar kitais teigiamai veikiančiais asmenimis gali teigiamai paveikti nuteistąjį ir išlaikyti pakankamai stabilų einamąjį ryšį su išoriniu pasauliu. Bausmių vykdymo kodekso nuostatos, reglamentuojančios arešto bausmės vykdymą, taip pat numato, kad jeigu nuteistasis serga sunkia jo gyvybei gresiančia liga, patvirtinta gydytojų išvada, laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas privalo leisti nuteistąjį aplankyti jo artimiesiems. Probleminis klausimas kyla šioje situacijoje diskutuojant ar sunkiomis ir gyvybei pavojingomis ligomis sergantiesiems nuteistiesiems išvis turėtų būti skiriama arešto bausmė. Viena vertus arešto bausmės atlikimas įkalinimo įstaigoje, kurioje pavyzdžiui yra netinkamos higienos sąlygos gali dar labiau pabloginti nuteistojo sveikatos padėtį, tokios bausmės paskyrimas atrodytų neproporcingas ir nehumaniškas. Sprendžiant tokius probleminius klausimus, kai arešto bausmė yra skiriama ir vykdoma sunkiomis ligomis sergantiems nuteistiesiems didelį vaidmenį lemia nuteistojo asmenybė. Tačiau vien ligos egzistavimo fakto nederėtų suabsoliutinti. LAT nutartyse yra išaiškines, kad vien tai kad nuteistasis serga nepagydoma ar

⁷¹ Lietuvos kalėjimų tarnybos informacija nuteistiesiems, kuriems paskirta arešto bausmė, [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/informacija-nuteistiesiems-kuriems-paskirta-aresto-bausme/>

sunkia liga, esantys medicininiai duomenys, patvirtinantys įvairias nuteistojo ligas, automatiškai nesudaro pagrindo pripažinti, kad dėl ligos nuteistasis negali atlikti jam paskirtos bausmės. LAT taip pat pažymi, kad esant tokioms situacijoms, kai nuteistajam diagnozuotos ligos nesukliudo daryti neteisėtas veikas ir kitus teisės pažeidimus taip pat yra svarbus aspektas vertinant nuteistojo asmenybę ir sprendžiant bausmės skyrimo klausimus⁷². Darytina išvada, kad nors arešto ir kitos su laisvės atėmimu susijusios bausmės yra itin represyvios ir labiausiai suvaržančios nuteistojo laisvę, skiriant šias bausmes ypatingai svarbu atsižvelgti į nuteistojo asmenybę bei įvertinti nuteistojo recidyviškumą. Jei nuteistasis sunkia liga dengiasi siekdamas išvengti griežtesnės bausmės – arešto ar terminuoto laisvės atėmimo ir toliau nusikalsta, arešto bausmės skyrimas neturėtų būti laikomas perteklinga ir pernelyg nuteistojo teises varžančia bausme.

Nuteistieji arešto bausme taip pat turi ir tokias teises, kurios yra užtikrinamos ir laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems. Nuteistieji areštu gali gauti teisinę pagalbą, atlikti religines apeigas, sudaryti civilinius sandorius, nuteistiesiems užsieniečiams užtikrinama teisė palaikyti ryšius su savo valstybės diplomatinėmis atstovybėmis ir konsulinėmis įstaigomis. Taip pat nuteistiesiems areštu numatomi draudimai ir pareigos, kurie taikomi ir laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems. Nuteistieji privalo laikytis galiojančių teisės aktų reikalavimų, vidaus tvarkos taisyklių bei paisyti įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų teisėtų nurodymų. Nuteistiesiems taip pat numatyti draudimai ir ribojimai, apimantys tiek individualų, tiek kolektyvinį elgesį. Nuteistiesiems draudžiama patiems organizuoti ar dalyvauti grupiniuose susibūrimuose, vykdyti politinę veiklą, vartoti alkoholį, narkotines ar psichotropines medžiagas, disponuoti turtu ar teikti paslaugas tarpusavyje ar įkalinimo įstaigų darbuotojams neteisėtais būdais. Įkalinimo įstaigose nuteistiesiems yra draudžiama tokia veikla, kuri gali kelti grėsmę sveikatai, viešajai tvarkai ar moralės normoms. Tokiomis veiklomis yra laikomas smurtas, agitavimas nevykdyti pareigūnų reikalavimų, pornografinio ar smurtinio turinio platinimas. Be to, ribojamas tam tikrų daiktų turėjimas, informacijos sklaida ir veiksmai, galintys sutrikdyti įkalinimo įstaigoje nustatytą tvarką ar kelti pavojų įkalinimo įstaigos saugumui. Toks bendrų teisių, įpareigojimų ir draudimų nustatymas nuteistiesiems dar labiau suartina arešto bausmę su laisvės atėmimu. Nors kaip jau šiame darbe išanalizuota, areštas formaliai yra švelnesnė, trumpalaikė bausmė, kuri laikoma mažiau

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-569/2010.

represyvia bausme nei laisvės atėmimas, matomi panašumai vykdymo tvarkoje su laisvės atėmimo bausmės tvarka, šias abi bausmes dar labiau sutapatina. Dėl to kyla susirūpinimas, kad praktikoje, vykdant šią bausmę, areštas pradeda veikti kaip *de facto* trumpalaikis laisvės atėmimas, o ne kaip atskira, švelnesnė alternatyva, o tai kelia rimtų abejonių dėl šios bausmės proporcingumo ir pažeidžia numatytą bausmių hierarchiją.

3.1.1. Įkalinimo sąlygos

Nagrinėjant tarptautines rekomendacijas ir ataskaitas nagrinėjančias įkalinimo sąlygas Lietuvoje susiduriama su tam tikra problematika, kuri itin svarbi arešto bausmės vykdymo kontekste – tarptautiniai dokumentai ir ataskaitos dažniausiai šios bausmės vykdymui didelio atskiros dėmesio neskiria, o labiau kryptama ir akcentuojama įkalinimo sąlygų padėtis visų nuteistųjų kontekste neskirstant pagal atskiras bausmes. Dėl tokio informacijos ir statistinių duomenų trūkumo yra gana sunku išnagrinėti tokius aspektus kaip nuteistųjų areštu smurtas tarpusavyje, narkotinių medžiagų vartojimas, neteisėtų daiktų turėjimas, santykis su įkalinimo įstaigose dirbančiais pareigūnais ir kitais darbuotojais ir kiti svarbūs aspektai bausmių vykdymo kontekste. Analizę kiek palengvina tai, kad perkėlus arešto bausmę vykdyti į kalėjimus tiek laisvės atėmimo tiek arešto bausmes atliekantys nuteistieji susiduria su tokiomis problemomis, kaip prastos ir higienos standartų neatitinkančios įkalinimo įstaigų sąlygos, netinkamas įkalinimo įstaigose dirbančiųjų pareigūnų elgesys, nepakankamas resocializacijos procesų organizavimas. Visų šių trūkumų analizė leidžia nustatyti ne tik arešto bausmės vykdymo problemas, bet ir bendrai atskleisti visas su laisvės atėmimu susijusių bausmių problemas ir trūkumus, kurie Lietuvai yra itin opūs.

Pagal galiojančias Bausmių vykdymo kodekso nuostatas, nuteistieji areštu turi teisę teikti skundus, pasiūlymus ir prašymus valstybės ir savivaldybių institucijoms ir tarptautinėms organizacijoms, kurių jurisdikciją ar kompetenciją priimti Lietuvoje bausmes atliekančių nuteistųjų pareiškimus yra pripažinusi Lietuvos Respublika. Galimybę išsiųsti laiškus (aprūpinant nuteistuosius rašymo priemonėmis, popieriumi, pašto ženklais ar elektroninio ryšio priemonėmis) yra įpareigojama laisvės atėmimo įstaiga. Ši nuteistųjų arešto bausme teisė ypatingai svarbi žmogaus teisių apsaugos kontekste, kuomet nuteistieji teikia skundus dėl kalinimo sąlygų ir kitų jų teisių pažeidimų. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje šalims narėms Nr. R (2006) 2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ (toliau – Europos kalėjimų taisyklės) nurodoma, kad su asmenimis, iš kurių atimta laisvė, turėtų būti

elgiamasi taip, kad būtų užtikrinta pagarba jų žmogaus teisėms. Tai reiškia ne tik kankinimų, nežmoniško elgesio ar kitokio elgesio draudimą, bet ir įpareigojimą, kad asmenims, iš kurių yra atimta laisvė, yra užtikrinamos tinkamos įkalinimo sąlygos, kurios atitinka reikiamus sveikatos ir higienos reikalavimus. Europos kalėjimų taisyklėse pažymima, kad kaliniams skirtų patalpų, ypač miegamųjų, būklė turi užtikrinti pagarbą žmogaus orumui ir, kiek įmanoma, privatumui, bei atitikti sveikatos ir higienos reikalavimus, turi būti skiriamas tinkamas dėmesys klimato sąlygoms, ypač gyvenamos patalpos plotui, kubinei oro talpai, apšvietimui, šildymui ir ventiliacijai. Vietose, kuriose kaliniai gyvena, dirba ar susirenka, langai turi būti tokio dydžio, kad kaliniai galėtų skaityti ir dirbti normaliomis sąlygomis, esant natūraliam apšvietimui, sukonstruoti tokiu būdu, kad būtų vėdinama, išskyrus patalpas, kuriose yra tinkamos oro kondicionavimo sistemos; dirbtinis apšvietimas turi atitikti nustatytus techninius standartus⁷³. Kalbant apie higieną įkalinimo įstaigose, Europos kalėjimų taisyklės numato gana konkrečius reikalavimus, kurie turi būti įgyvendinti. Pažymima, kad higiena įkalinimo įstaigose yra svarbi siekiant užtikrinti kalinių sveikatą ir orumą. Visos patalpos turi būti nuolat palaikomos švarios ir tinkamai prižiūrimos, o naujai atvykę kaliniai apgyvendinami švariose kamerosose ar kitose gyvenamosiose patalpose. Atkreipiamas dėmesys, kad taip pat itin svarbu, kad kaliniai galėtų naudotis higieniškais sanitariniais įrenginiais, kurie užtikrintų ir tam tikrą privatumo lygį. Įstaigose turi būti sudarytos sąlygos reguliariai praustis – idealiau atveju kasdien, tačiau ne rečiau kaip du kartus per savaitę arba dažniau, jei to reikalauja higienos poreikiai. Be to, kalinių asmeniniai daiktai, drabužiai ir miegamosios vietos turėtų būti laikomi švarūs ir tvarkingi. Tam, kad kaliniai galėtų palaikyti asmens higieną ir švarą, įstaigos administracija turėtų aprūpinti juos būtinomis higienos bei valymo priemonėmis. Moterims taip pat turi būti suteikiamos specialios higienos priemonės, atitinkančios jų poreikius.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika rodo, kad Lietuvai vis dar kyla sunkumų užtikrinant tinkamas sąlygas įkalinimo įstaigose ir įgyvendinant tarptautinių standartus, ko pasekoje, įkalinimo įstaigose kalinčių asmenų – tame tarpe ir arešto bausmę atliekančių nuteistųjų teisės būna pažeidžiamos. Tai patvirtina ir mokslininkų tyrimai, kurie, Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje nustatė kritines disfunkcijas ir dešimtmečiais trunkantį sąstingį bei tarptautinių ekspertų rekomendacijos, kurios ragino Lietuvą imtis neatidėliotinų priemonių

⁷³ 2006 m. sausio 11 d Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje šalims narėms Nr. R (2006) 2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ [interaktyvus] <https://rm.coe.int/16804d22f9>

užtikrinant žmogaus teisių standartus įkalinimo įstaigose⁷⁴. Europos Žmogaus Teisių Teismo byloje Karalevičius prieš Lietuvą⁷⁵ pareiškėjas skundėsi ankštomis gyvenimo sąlygomis, kameroje esančiais atvirais tualetais, ventiliacijos stoka, trumpu pasivaikščiojimų laiku, blogu maitinimu bei vandens trūkumu ir kitais nepatogumais. Europos žmogaus teisių teismas pastebėjo, jog pareiškėjas galėjo jausti baimę, nepilnavertiškumo jausmą bei būti žeminamas, kadangi turėjo gyventi, miegoti ir naudotis tualetu toje pačioje kameroje su tiek daug suimtųjų ir pripažino, kad buvo pažeisti Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3, 5 ir 8 straipsniai. Dar vienoje byloje – Mironovas ir kt. prieš Lietuvą⁷⁶ žmogaus teisių pažeidimai buvo nustatyti net ne laisvės atėmimo vietoje, o laisvės atėmimo vietų ligoninėje. Teismas šioje byloje rimtai suabejojo, ar nuteistųjų sveikatai gali būti naudingos tokios sąlygos, kai jie laikomi įstaigoje, kuri, nors ir vadinasi ligonine, neturi higienos paso, jos dušai, tualetai ir kitos patalpos nėra tinkamai valomos ir dezinfekuojamos, o pacientai priversti prausti duše kartu su kitais pacientais, sergančiais atviros formos tuberkulioze bei psichinėmis ligomis, ir visa tai prieštarauja nacionalinės teisės aktams. Teismas nustatė, kad aptartos sąlygos yra mažų mažiausiai žeminančios orumą.

3.1.2. Smurtas tarp nuteistųjų

2024 m. Europos Tarybos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – CPT) ataskaitoje be jau aptartų įkalinimo įstaigose vyraujančių higienos trūkumų išskiriamos ir kitos su įkalinimo įstaigomis susijusios problemos. Viena iš jų smurtas tarp kalinių. CPT ne kartą išreiškė nuomonę, kad bauginimo ir smurto rizika yra didesnė didelės talpos kalėjimo bendrabučiuose ir kad tokie apgyvendinimo būdai gali skatinti kalėjimo subkultūros formavimąsi bei palengvinti nusikalstamų organizacijų struktūrų iškilimą⁷⁷. Žinoma, svarbu atkreipti dėmesį, kad smurtas tarp kalinių ir kalėjimo subkultūrų formavimasis yra aktualesnis laisvės atėmimo bausmę atliekančių kalinių tarpe, kuomet laisvės atėmimo laikotarpis yra gerokai ilgesnis lyginant su arešto bausmę,

⁷⁴ USCILA, Rokas. (2022). *Lietuvos bausmių vykdymo sistemos įgalinimas, Lietuvos teisė*, p. 57. [interaktyvus] <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/4df507e9-34f5-4138-a20c-0395a1b1a70e/content>

⁷⁵ *Karalevičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 53254/99, [2005-04-07]. ECLI:CE:ECHR:2005:0407JUD005325499.

⁷⁶ *Mironovas ir kt. prieš Lietuvą* [EŽTT], 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 ir 70065/13, [2015-12-08]. ECLI:CE:ECHR:2015:1208JUD004082812.

⁷⁷ The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)(2024). *Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, p. 6. [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b0fb15>

tačiau vien tai, kad arešto bausmė yra sąlyginai trumpa nederėtų teigti, kad tokie veiksniai kaip smurtas tarp kalinių ir kalėjimo subkultūrų formavimasis ir įtaka nėra aktualūs šios bausmės vykdyme, omenyje turint tai, kad tarp atliekančiųjų arešto bausmę gali pasitaikyti asmenų, nusikalstančių ne pirmą kartą ir turinčių įsišaknijusias kalėjimo vertybės ir taisykles. Tiriant smurto apraiškas tarp nuteistųjų arešto bausmė pastebimas statistinių duomenų trūkumas. Atskirai duomenys apie smurtą tarp nuteistųjų arešto bausmė nėra pateikiami, todėl vertinant smurto apraiškas tarp nuteistųjų galima kalbėti tik bendrai visų nuteistųjų kontekste. Pagal Lietuvos kalėjimų tarnybos duomenis⁷⁸ nužudymų skaičius Lietuvos kalėjimuose yra žemas – 2021 m. fiksuotas 1 nužudymo atvejis, 2022 m. – 2, 2023 m. – 1, 2024 m. – 1. Nagrinėjant statistinius duomenis dėl smurtinių mirčių Lietuvos kalėjimuose svarbu įvertinti ir dar vieną duomenų kategoriją – mirtys kalėjimuose dėl nelaimingo atsitikimo kuomet mirties priežastis tikslinama. 2021 – 2024 m. Lietuvos kalėjimuose iš viso fiksuota 7 tokie atvejai. Šie duomenys smurto tarp nuteistųjų kontekste yra svarbūs vertinant nužudymų kalėjimuose latentškumą, kuomet galimai smurtinės mirtys klasifikuojamos kaip nelaimingi atsitikimai. Mažesnio pavojingumo smurto panaudojimas tarp nuteistųjų Lietuvos kalėjimuose yra dažnesnis reiškinys. 2024 m. fiksuoti 78⁷⁹, 2023 m. – 176⁸⁰ fizinio ar psichinio smurto atvejai kalėjimuose. Tokius smurto tarp nuteistųjų skaičius nulemia keletas veiksnių – nepakankamas pareigūnų, dirbančių įkalinimo įstaigose, skaičius, apmokymas ir kaita, netinkamas nuteistųjų atskyrimas pagal elgesio riziką – 2024 m. vidutinės elgesio rizikos dalį kalėjimuose sudarė 61%, o aukštos elgesio rizikos dalį 26% nuteistųjų. Bausmių vykdymo kodekso 26 straipsnio 2 dalyje šiuo klausimu yra numatyta galimybė izoliuoti arešto bausmę atliekančius nuteistuosius vienus nuo kitų. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymo „Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo įgyvendinimo“ (toliau – Įsakymas) 23.4. punkte numatyta, kad drausmės grupei priskirti nuteistieji laikomi užrakinti gyvenamosiose patalpose (kamerose), o nuteistieji arešto bausmė ir paprastajai grupei priskirti nuteistieji laikomi užrakinti gyvenamosiose patalpose (kamerose), jei būtina užtikrinti jų atskirą laikymą arba jie dėl asmeninių savybių gali daryti neigiamą įtaką kitiems nuteistiesiems, kelti pavojų

⁷⁸Lietuvos kalėjimų tarnyba. 2024 m. Bausmių vykdymo sistemos aktualioji statistika. [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Lietuvos kalėjimų tarnyba. 2023 m. Bausmių vykdymo sistemos aktualioji statistika. [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357432/2076/Aktualioji%20statistika%202023%204%20ketv.pdf>

kitų asmenų sveikatai ar gyvybei arba jei tai būtina laisvės atėmimo vietų įstaigos saugumo užtikrinimo tikslais. Tokiomis apsaugos ir prevencijos priemonėmis yra užtikrinamas didesnis saugumas tarp nuteistųjų atliekančių arešto bausmę išvengiant fizinio ir psichinio smurto apraiškų, taip pat atskiriant nuteistuosius, atliekančius arešto bausmę, kuriems būdingas pakartotinis nusikalstamumas mažinama kalėjimo subkultūrų sklaida ir plitimas tarp arešto bausmę atliekančių nuteistųjų – ypačingai nuo šių bausmę pirmą kartą atliekančių nuteistųjų.

3.1.3. Pareigūnų elgesys įkalinimo įstaigose

Analizuojant arešto ir kitų su laisvės atėmimu susijusių bausmių vykdymą neatsietinas ir įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų elgesys. Jau pirmuosiuose kalėjimuose egzistavo fizinės bausmės, neproporcingas kalėjimuose dirbančių pareigūnų jėgos naudojimas. Štai pirmajame kalėjime, kuris yra panašiausias į modernius šiandieninius kalėjimus, kalinimas buvo paremtas bauginimu, todėl nuteistiesiems taikomų nuobaudų sąrašė egzistavo tokios bausmės kaip plakimas, maisto normos sumažinimas⁸¹. Didelę įtaką Lietuvos bausmių vykdymo sistemai padarė keli dešimtmečiai sovietų sąjungos sudėtyje, kuri buvo paremta bauginimu fizinio smurto naudojimu ir netinkamų įkalinimo įstaigų pareigūnų elgesiu. Ypatingas pareigūnų žiaurumas buvo naudojamas prieš politinius kalinius, siekiant juos įbauginti, sukelti dideles fizinės kančias ir dvasiškai sužlugdyti. Autoriai, nagrinėjantys bausmių vykdymą ir pareigūnų elgesį sovietmečiu, taip pat pažymi, kad neretai pareigūnai naudodavo netiesioginę jėgą prieš nuteistuosius įtraukdami kitus nusikaltėlius į savo gretas kaip tvarkos palaikytojus, kad politiniai kaliniai laikytųsi nustatytų taisyklių⁸². Nors po nepriklausomybės atkūrimo Lietuva kardinaliai pakeitė bausmių vykdymo sistemą ir ėmėsi veiksmų užtikrinti tinkamą pareigūnų elgesį su nuteistaisiais apribojant perteklinės jėgos ir įgaliojimų viršijimą tarp įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų, dar iki šiol jaučiami tam tikri neigiami aspektai susiję su įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų elgesiu nuteistųjų atžvilgiu. G. Norvaišytė ir G. Sakalauskas pažymi, kad ilgus metus totalitarinės sistemos formuota baudimo kultūra, politinio dėmesio stoka ir vadybinės kompetencijos trūkumas per pastaruosius 32 metus Lietuvos įkalinimo sistemos dar nepriartino prie Vakarų Europos standartų. Tam, kad per kitus 30 metų ji labiau panašėtų į pastarąją, o ne į buvusios Tarybų

⁸¹ ŠVEDAS, Gintaras (2013). Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis. 2-oji papildyta ir pataisyta laida. Vilnius, Vilniaus universiteto teisės fakultetas, p. 27.

⁸² KARENIAUSKAITĖ, Monika (2017). *Crime and Punishment in Lithuanian SSR. Doctoral dissertation*, p. 132.

Sąjungos kalėjimų sistemą, būtina formuoti atitinkama idėja paremtą praktiką, pirmiausia pagrįsta pagarba žmogaus orumui ir žmogaus teisėms⁸³.

CPT ataskaitose pastebima, kad vis dar pasitaiko atvejų, kada fiksuotas ekstensyvus darbuotojų jėgos panaudojimas, todėl CPT akcentuoja būtinybę darbuotojams savo kasdieninėje veikloje nuolat priminti elgtis humaniškai nepažeidžiant nuteistųjų garbės ir orumo⁸⁴. Taip pat, dėl personalo trūkumo (kuris kai kuriuose kalėjimuose pasiekė katastrofiškai žemą lygį) tarp kalinių ir kalėjimo personalo vyko labai mažai reikšmingo bendravimo. Kaip ir 2021 m. CPT vizito metu, Alytaus kalėjime keli kaliniai skundėsi dėl pernelyg didelio jėgos panaudojimo atliekant kamerų kratas. Be to, šiame kalėjime delegacija gavo skundų, kad personalas romų tautybės kaliniams vartoja grubią ir įžeidžiančią kalbą, taip pat buvo skundų dėl įžeidžiančios kalbos vartojimo Alytaus ir Marijampolės kalėjimuose. Be to, visuose aplinkytuose kalėjimuose delegacija išgirdo skundų, kad darbuotojai kaliniams grasino perkelti juos į kameras ar skyrius, kuriuose laikomi kaliniai, priklausantys aukštesnei neoficialios kalinių hierarchijos kastai⁸⁵. Europos kalėjimų taisyklėse nurodoma, kad įkalinimo įstaigų darbuotojai panaudoti jėgą nuteistųjų atžvilgiu gali tik kaip *ultima ratio* priemonę. Pažymima, kad ir tokiais atvejais bet kokios naudojamos jėgos apraiškos privalo būti apribotos iki to, kas yra griežtai būtina, ir taikoma tik tiek, kiek to reikalauja aplinkybės. Europos kalėjimų taisyklių 66 punktą taip pat numato, kad kalėjimo darbuotojai, palaikantys tiesioginį kontaktą su kaliniais, turėtų būti išmokyti specialios technikos tramdyti agresyvius kalinius minimaliai panaudojant jėgą. CPT pozicija dėl įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų elgesio kategoriška – Lietuvos valdžios institucijos turi imtis veiksmingų priemonių, pasitelkdamos kalėjimų vadovybę, siekdamos užtikrinti, kad kalėjimo personalas aiškiai suprastų, jog pernelyg didelis jėgos panaudojimas, žodinis užgauliojimas ir grasinimai, taip pat ir kitos nepagarbaus ar provokuojančio elgesio formos kalinių atžvilgiu yra nepriimtinos ir tokį elgesį rodantys asmenys bus baudžiami proporcingai nusikaltimo sunkumui. Be to, kalėjimo personalui turi būti aiškiai ir reguliariai nurodoma, kad bet kuris darbuotojas, toleruojantis,

⁸³ NORVAIŠYTĖ Goda, SAKALAUSKAS Gintautas (2022). *Žmogaus orumą ir teises užtikrinančios kalinimo sąlygos Lietuvoje – misija (ne)įmanoma? Kelyje su Konstitucija. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 350.

⁸⁴ SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas, ir kt. (2020 m.) *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, p. 339.

⁸⁵ The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)(2024). *Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, p. 8. [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b0fb15>

pasikliaujantis, skatinantis ar bendrininkaujantis vykdant kitų kalinių prieš kalinius taikomus baudžiamuosius veiksmus, bus traukiamas baudžiamojon ar į drausminę atsakomybę. Kalėjimo administracija turėtų parodyti didesnę budrumą, užtikrindama reguliarių kalėjimo vadovų buvimą sulaikymo zonose, jų tiesioginį kontaktą su kaliniais, veiksmingą kalinių skundų tyrimą ir geresnį kalėjimo personalo mokymą⁸⁶.

Kita su įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų elgesiu susijusi problema – drausminių nuobaudų taikymas nuteistiesiems. Nors manytina, kad nuteistųjų drausminimas gali būti naudojamas kaip priemonė siekti socialinės integracijos, tačiau pastebima, kad Lietuvos Bausmių vykdymo kodeksas šioje srityje išlaikė labai daug totalitarinių nuostatų, kuriose atsispindi nepateisinama ir neproporcinga drausminimo praktika Lietuvos įkalinimo įstaigose⁸⁷. Europos kalėjimų taisyklėse akcentuojama, kad nuobaudos nuteistiesiems turi būti skiriamos itin proporcingai ir tik krašutiniais atvejais. Praktikoje pasitaiko atvejų, kada taikomos neproporcingos drausminės nuobaudos, kurios būna taikomos ne tik individualiai, bet ir kolektyviai - „kažkas neišjungė šviesos, o dėl to buvo atjungta TV kabelinė visiems“, „nerado draudžiamo daikto savininko ir nubaudė visus“, „patalpoje randa telefoną, papildomų skambučių negauna visa patalpa“, „vienas iš atostogų girtas grįžo, po to niekas atostogų metus negavo“, „vienas prasižengia, o kenčia visi kiti, esantys būryje“, „vienas padaro kažką netinkamo, kenčia visi“, „vienas nusikalsta, visi kenčia“, „visuomet, kur daug žmonių patalpoje, kenčia ir kiti“⁸⁸. Nepagrįstų ir nepelnytų drausminių (ypatingai kolektyvinių) nuobaudų taikymas ne tik aštrina ir blogina nuteistųjų ir įkalinimo įstaigose dirbančių pareigūnų tarpusavio santykius, bet kartu kelia įtampą ir nepasitikėjimą tarp pačių nuteistųjų. Tokioje aplinkoje bausmę atliekantiems nuteistiesiems yra apsunkinamas ne tik kasdieninis gyvenimas, kuomet balansuojama ant ribinio elgesio ribos, bet kartu sunkiau koncentruotis į teigiamą nuteistųjų užimtumą ir resocializacijos procesus.

⁸⁶ The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)(2024). *Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, p. 8. [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b0fb15>

⁸⁷ SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas, ir kt. (2020 m.) *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, p. 348.

⁸⁸ Ibid, p. 357.

3.1.4. Nuteistųjų užimtumas

Darbinė veikla įkalinimo įstaigose svarbi ne vien tik kaip vienas iš *a priori* žalingo kalinimo neigiamo poveikio mažinimo būdų, bet ir kaip sėkmingos integracijos atlikus bausmę prielaida⁸⁹. Nuteistųjų užimtumas ir įtraukimas į kultūrinę, švietėjišką ar sporto ar kitą laisvalaikio veiklą yra vertinamas itin teigiamai, kadangi nuteistieji labiau įprasmina savo laiką įkalinimo įstaigose. Nuteistųjų įtraukimu į darbinę veiklą taip pat užtikrinama, kad ilgesnė laisvės atėmimo bausmę atliekantys nuteistieji išsaugotų savo profesinius ir socialinius įgūdžius arba įgytų naujų gebėjimų, kurie po bausmės atlikimo palengvintų grįžimą į visuomenę, darbo paieškas, taip sumažinant riziką, kad iš įkalinimo įstaigų paleisti bausmes atlikę nuteistieji finansinės naudos sieks neteisėtais būdais. Nuteistųjų įtraukimas į darbinę ar kitą teigiamai veikiančią veiklą sumažina nuteistųjų stagnaciją, padeda išvengti psichologinių problemų, su kuriomis susiduria su laisvės atėmimu susijusias bausmes atliekantys nuteistieji.

Europos kalėjimų taisyklės nurodo, kad darbas kėlimuose turi būti naudojamas kaip pozityvus kalinimo režimo elementas ir jokiais būdais negali būti naudojamas kaip nubaudimas. Tokia kalinimo ir baudimo forma buvo itin populiari sovietmečiu, kuomet nuteistieji buvo siunčiami į sunkiųjų darbų kalėjimus ir išnaudojami priverstiniam darbui. šiuolaikinėje įkalinimo sistemoje kalinių darbas nelaikomas savitiksliu pajamų šaltiniu, tarptautiniai standartai pabrėžia būtinybę organizuojant kalinių darbą nesiorientuoti į kuo didesnę pelną⁹⁰. Nuteistųjų darbas turi būti paskirstomas nediskriminuojant, įskaitant diskriminaciją dėl lyties, ir turėtų apimti galimybę gauti profesinį mokymą, ypač jaunesniems kaliniams. Kai įmanoma, kaliniams turėtų būti leidžiama pasirinkti darbą, o kalėjimų darbo sistemos turėtų būti panašios į už įkalinimo įstaigų ribų veikiančias darbo sistemas, siekiant palengvinti nuteistųjų resocializaciją. Dirbantiems nuteistiesiems turi būti užtikrinta, kad jie gaus teisingą atlyginimą už darbą. Taip pat turi būti numatytos galimybės dalį uždarbio skirti nuteistųjų poreikiams ir šeimos išlaikymui, taip pat jie turėtų būti skatinami taupyti išėjimui į laisvę. Europos kalėjimų taisyklėse pabrėžiama, kad turi būti įdiegtos tinkamos apsaugos priemonės, užtikrinančios kalinių sveikatą ir saugą darbe, o standartai turi būti ne mažiau palankūs nei tie, kurie taikomi už įkalinimo įstaigų ribų veikiančiose darbo sistemose. Darbo

⁸⁹ SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas, ir kt. (2020 m.) *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, p. 115.

⁹⁰ Ibid, cituojama pagal AIDUKAS, Marius (2004). *Jungtinių Tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos*. Vilnius: Teisės institutas, Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Teisinės informacijos centras, p. 241.

valandos turėtų atitikti vietines darbo normas, įskaitant ribas dėl dienos ir savaitės darbo valandų, o kaliniai turėtų turėti teisę į reguliarias poilsio pertraukas, taip pat laiką švietimui ir kitoms veikloms. Jei įmanoma, dirbantys kaliniai taip pat turėtų būti įtraukti į nacionalinę socialinės apsaugos sistemą.

Lietuvos kalėjimų tarnybos direktoriaus įsakyme „Dėl Suimtųjų ir arešto ar laisvės atėmimo bausmėmis nuteistų asmenų įtraukimo į darbą ir darbinę veiklą organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – Įsakymas dėl įtraukimo į darbinę veiklą) nurodoma, kad nuteistieji arešto bausmė gali užsiimti darbu – arešto bausmę atliekančio asmens darbas atliekamas už kalėjimo ribų, individualia veikla arba nuolatinio ar nenuolatinio pobūdžio darbine veikla – darbinė veikla organizuojama kalėjimų teritorijoje. Darbu ar darbine veikla turi teisę užsiimti ne visi nuteistieji. Kalinamieji, kurie yra arba buvo įrašyti į linkusių pabėgti, sukčiauti ar užpulti asmenų įskaitą bausmės atlikimo metu, neįtraukiami į darbinę veiklą, jei jos vykdymo vieta yra apsaugos ir priežiūros poste bei kalėjimo draudžiamąjoje zonoje (Įsakymo dėl įtraukimo į darbinę veiklą 11.1 punktas), todėl nuteistųjų darbą derėtų traktuoti ne tik kaip teigiamą poveikio priemonę nuteistiesiems, bet ir kaip tam tikrą privilegiją, suteikiamą nuteistiesiems už jų gerą elgesį.

Nuteistųjų areštu užimtumas, teoriniu lygmeniu sureglamentuotas geriau nei pasireiškia praktikoje. Bausmių vykdymo kodekso 27 straipsnyje numatyta, kad nuteistiesiems areštu, išskyrus jaunesniems nei šešiolikos metų, bendrasis ugdymas, profesinis mokymas ir aukštojo mokslo studijos nėra organizuojami, o jaunesnių nuteistųjų švietimas vykdomas pagal šiame kodekse nustatytą tvarką. Nuteistiesiems taip pat gali būti siūloma dalyvauti laisvės atėmimo vietų įstaigos ar kitų institucijų bei patikimų savanorių organizuojamose kultūrinėse, švietėjiškose, sporto ir kitose laisvalaikio veiklose. Esant galimybei nuteistiesiems areštu suteikiama galimybė užsiimti darbine veikla laisvės atėmimo vietų įstaigos teritorijoje. Praktikoje gana sunku įgyvendinti nuteistųjų areštu užimtumą dėl pačios bausmės trukmės. Per sąlyginai trumpą arešto laikotarpį nuteistieji paprasčiausiai nespėja įgyti tinkamų profesinių įgūdžių įsitraukdami į darbą, o atvejais kai paskiriama dar trumpesnė nei maksimali arešto bausmės trukmė – net įsitraukti į darbinę ar kitą teigiamai veikiančią veiklą. Nuteistųjų įsitraukimui į darbine veiklas įtaką daro ir jų noras užsiimti tokiomis veiklomis. Esant įtvirtintam priverstinio darbo draudimui draudžiamas nuteistųjų įtraukimas į darbą, todėl nuteistieji atliekantys arešto bausmę turi pilną teisę atsisakyti dirbti bausmės atlikimo metu.

Taip pat, analizuojant nuteistųjų įsitraukimą į darbą ar darbinę veiklą matomas statistinių duomenų trūkumas. Lietuvos kalėjimų tarnyba pateikia tik bendrą statistiką apie visų nuteistųjų įsitraukimą į darbinę veiklą, todėl analizuojant nuteistųjų arešto bausmės įsitraukimą į darbinę veiklą galima daryti tik bendresnio pobūdžio prielaidas kaip aktyviai nuteistieji yra linkę dirbti įkalinimo įstaigose.

Apibendrinant, matoma, kad nors Lietuva po nepriklausomybės atkūrimo ėmėsi rimtų priemonių, kad bausmių vykdymo sistema atitiktų modernius vakarietiškus standartus užtikrinančius pagarbą nuteistųjų teisėms, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teisme vis atsiduriančios bylos ir CPT išvados po vizitų į Lietuvos kalėjimus parodo, kad tiek kalėjimų sąlygos, tiek kalėjimuose dirbančių pareigūnų elgesys turintis sovietinio bauginimo ir baudimo apraiškų dar ne iki galo atitinka tarptautinių standartų bausmių vykdymo lygmenyje. Analizuojant arešto bausmės vykdymo klausimus ir problemas susiduriama tiek su statistinės informacijos ir reglamentavimo trūkumu specifiskai šios bausmės vykdyme. Statistiniai arešto bausmės vykdymo duomenys dažniausiai patenka po laisvės atėmimo bausmės vykdymo statistika, todėl gana sunku vertinti problemas kylančias vykdant būtent arešto bausmę. Šios bausmės vykdymo problemų tyrinėjimą palengvina tai, kad perkėlus arešto bausmę vykdyti į kalėjimus tiek laisvės atėmimo tiek arešto bausmes atliekantys nuteistieji susiduria su tokiomis problemomis, kaip prastos ir higienos standartų neatitinkančios įkalinimo įstaigų sąlygos, netinkamas įkalinimo įstaigose dirbančiųjų pareigūnų elgesys, nepakankamas resocializacijos procesų organizavimas. Didesnis atskiras dėmesys arešto bausmės vykdymui užtikrintų ne tik didesnę aiškumą vykdymo aspektu, bet ir leistų teikti tikslesnius ir konkrečiai į arešto bausmės vykdymo tobulinimą orientuotus pasiūlymus.

3.2. Arešto bausmės perspektyvos

Prieštarinai vertinama arešto bausmė vis sulaukia pasiūlymų šią bausmę panaikinti iš Baudžiamajame kodekse įtvirtinto bausmių sąrašo. Tokie pasiūlymai argumentuojami šios bausmės trumpalaikiu pobūdžiu, mažu nuteistųjų areštu resocializacijos įgyvendinimu bei neveiksminga „šoko terapija“. Tarptautiniai standartai taip pat skatina riboti su laisvės atėmimu susijusių bausmių taikymą nuteistiesiems. Abejotina, ar būtent šios bausmės pašalinimas iš Baudžiamojo kodekso būtų tinkamiausias sprendimas visoje Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje.

Pašalinus arešto bausmę iš Baudžiamojo kodekso 42 straipsnyje įtvirtinto bausmių sąrašo kiltų rizika, kad teismai, nelikus trumpalaikio laisvės atėmimo, kurį šiandien atitinka arešto bausmė, skirdami bausmes ims dažniau rinktis terminuoto laisvės atėmimo bausmes. Dėl šių aplinkybių išaugtų kalinamų asmenų skaičius Lietuvoje – nuo 2015 m. pastebimas laisvės atėmimo bausmių skyrimas tikėtina imtų kisti ir šia bausmę nuteistų asmenų skaičius vėl imtų augti. Taip pat padidėtų valstybės našta – išaugtų finansavimo poreikis Lietuvos kalėjimams, nes Baudžiamajame kodekse įtvirtintų bausmių, kurios vykdomos įkalinimo įstaigose kaštai didesni nei tų bausmių, kurios yra vykdomos laisvėje, taip pat padidėtų rizika dėl tinkamo nuteistųjų teisių užtikrinimo turint omenyje tai, kad Lietuvos kalėjimų sąlygos susilaukia neigiamo dėmesio dėl netinkamų higienos sąlygų, pakankamo ploto nuteistiesiems užtikrinimo ir kitų reikalavimų susijusių su bausmėmis vykdomomis įkalinimo įstaigų tinkamo užtikrinimo.

Kitas probleminis aspektas panaikinus arešto bausmę – bausmės individualizavimas. Kaip analizuota šiame darbe, arešto bausmė užima tarsi tarpinę vietą visame Baudžiamajame kodekse įtvirtintų bausmių sąrašo. Areštas dėl savo trumpo termino nėra lygiai tokia pat griežta bausmė kaip terminuotas ar neterminuotas laisvės atėmimas, tačiau kartu areštas pasižymi didesniu griežtumu ir nuteistojo apribojimu nei viešieji darbai, laisvės apribojimas ar bauda. Panaikinus arešto bausmę iš Baudžiamojo kodekso kyla problema, kad skiriama bausmė, bus neproporcinga padarytai nusikalstamai veikai. Tai reiškia, kad kyla rizika, jog už padarytas nusikalstamas veikas vienais atvejais bus skiriamos per švelnios poveikio priemonės nuteistajam ir *vice versa* – pernelyg griežtos ir neproporcingai didelės bausmės padarytai nusikalstamai veikai.

Atsižvelgus į tai, kad arešto bausmė Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje ir jos ateityje artimiausiu metu dar išliks, derėtų spręsti šios bausmės vykdymo praktines problemas ir didesnę dėmesį skirti šios bausmės vykdymo efektyvinimui. Kaip dalies autorių nuomone teigiamai vertinama „šoko terapija“ idėjiškai turi potencialą bausmių vykdymo sistemoje, ypač tiems asmenims, kurie nusikalsta pirmą kartą ir patekimas į įkalinimo įstaigą būtų didelis įprasto kasdienio gyvenimo sutrikdymas, „ištraukimas“ iš visuomenės, ko pasekoje tikėtina, kad skirtas areštas suveiks atgrasančiai ir toks asmuo daugiau tikėtina nebus linkęs nusikalsti. Tačiau kaip jau analizuota šiame darbe šiandien Baudžiamajame kodekse įtvirtinta maksimali arešto bausmės trukmė yra per ilga, kad galėtų būti laikoma kaip staigus ir trumpalaikis nuteistojo šokiravimas. Įstatymų leidėjui nusprendus arešto bausmę dar labiau įprasminti kaip „šoko terapiją“ derėtų apsvarstyti šios bausmės termino sutrumpinimą, pavyzdžiui sutrumpinant arešto bausmės trukmę iki maksimalios 30 parų arešto bausmės trukmės (Estijos modelis). Atsižvelgus į tai, kad „šoko terapija“ nuteistiesiems yra intensyviausia yra laisvės atėmimo pradžioje, tikėtina, kad sutrumpinus arešto bausmę nuteistieji per jiems paskirtą bausmės laikotarpį nespės palaipsniui priprasti prie kalėjimo gyvenimo apribojimų ir vadinamoji „šoko terapija“ ir jos taikymas praktikoje bus veiksmingesnis.

Atkreiptinas dėmesys ir į arešto bausmės vykdymo duomenų rinkimą ir sisteminimą. Šiuo metu matomas informacijos ir statistinių duomenų trūkumas arešto bausmės vykdymo kontekste itin apsunkina šios bausmės vertinimą nustatant pagrindines vykdymo problemas. Skyrus atskirą dėmesį šios bausmės vykdymui ir statistinių duomenų rinkimui būtų galima lengviau identifikuoti problemas, bei teikti siūlymus šios bausmės vykdymo tobulinimui ir trūkumų šalinimui.

IŠVADOS

1. Arešto bausmė yra jauna, tačiau arešto bausmės raida ir ankstyvos užuominos matomos ne tik sovietiniuose teisės aktuose, bet ir tarpukario Lietuvos teisės aktuose bei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės statute. Matoma didelė arešto bausmės raida rodo ir pačios bausmės paskirties pokytį bėgant laikui – nuo visiško nubaudo iki modernesnio šios bausmės taikymo kuomet svarbu ne tik izoliuoti ir uždaryti nuteistąjį, bet ir siekti jo pataisymo ir resocializacijos į visuomenę.
2. Arešto bausmė Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje užima ypatingą tarpinę vietą tarp mažiau represyvių su laisvės atėmimu nesusijusių ir su laisvės atėmimu susijusių bausmių taip užtikrinant tinkamą bausmių individualizavimą pagal padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą. Žmogaus teisių apsaugos kontekste, susiduriama su problema, kad žmogaus teisių pažeidimai labiau gajūs taikant su laisvės atėmimu susijusias bausmes, o žmogaus teisių užtikrinimo aktualumas arešto bausmės kontekste dar aktualesnis perkėlus šios bausmės vykdymą į kalėjimus.
3. Nors nusikalstamumas Lietuvoje mažėja, tačiau išaugęs arešto bausmės ir sumažėjęs su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių taikymas kelia abejonių ar šios bausmės taikymas atitinka Europos Sąjungoje vykdomą dekarceracijos politiką, kuria siekiama mažinti su laisvės atėmimus susijusių bausmių taikymą nuteistiesiems.
4. Teisingumo vykdymo ir bausmės proporcingumo klausimas taikant arešto bausmę yra itin jautrus klausimas – kada paskirta bausmė yra proporcinga padarytai nusikalstamai veikai ir ar tokios bausmės taikymas atitinka nuteistojo asmenybę. Kalėjimo subkultūrų įtaka nuteistiesiems, „šoko terapijos“ veikimo aspektai šiandieniniame arešto bausmės taikyme ir vykdyme yra mažai tinkami ir neveiksmingi.
5. Arešto bausmės taikyme nepilnamečiams ir jauniems suaugusiems, matoma, daugybė neigiamų šios bausmės psichologinių ir sociologinių veiksnių, kurie gali labiau neigiamai paveikti asmenį ir skatinti recidyvą, nei nuteistąjį pataisyti. Arešto bausmės taikymas ir vykdymas šiandienoje ne tik, kad neatspindi bausmės tikslų ir paskirties, bet ir požiūrio į jauną žmogų, jo ateities perspektyvų. Apsiribojant izoliacija nuo visuomenės, nesuteikiant tinkamos, psichologinės, pedagoginės ir socialinės pagalbos – įrankių, kuriais nuteistojo resocializacija būtų žymiai sėkmingesnė, auga pakartotinio nusikalstamumo rizika.

6. Analizuojant skirtingų Europos Sąjungos valstybių baudžiamosios teisės aktus matoma, kad arešto bausmė nėra plačiai paplitusi ir labiau orientuojamasi į laisvės atėmimo bausmių skyrimo ribojimą, probaciją, nuteistųjų užimtumą ir socialinių ryšių išlaikymą. Dalis valstybių arešto bausmę yra prijungusios prie laisvės atėmimo bausmės, ko pasekoje nuteistiesiems gali būti taikomas laisvės atėmimas trunkantis tik kelias dienas.
7. Lietuvos bausmių vykdymo sistema vis dar susiduria su daugybe problemų, kurios aktualios vykdant arešto bausmę – prastos ir higienos standartų neatitinkančios įkalinimo įstaigų sąlygos, netinkamas įkalinimo įstaigose dirbančiųjų pareigūnų elgesys, smurto apraiškos tarp nuteistųjų, nepakankamas resocializacijos procesų organizavimas apsunkina arešto bausmės vykdymą ir atitiktį tarptautiniams standartams bausmių vykdymo kontekste. Užuoat skuboto šios bausmės pašalinimo iš Baudžiamajame kodekse numatytų bausmių sąrašo, prioritetas turėtų būti skiriamas šios bausmės taikymo ir vykdymo tobulinimui.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992 m. lapkričio 2 d. Valstybės žinios, Nr. 33-1014;
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1950 m. lapkričio 4 d. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, 40-987;
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741;
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX-994. *Valstybės žinios*, 2002, 73–3084;
5. Baudžiamasis statutas, p. 10. [interaktyvus] <https://biblioteka.lka.lt/data/Statutai/1931-1935/pilni/1931-baudziamasis%20statutas-su%20papildymais-IIIleidimas-privatus.pdf>;
6. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės institutas (2023). *Trečiasis Lietuvos Statutas*, Alma littera;
7. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. *Vyriausybės žinios*, 1961-01-01, 18-147;
8. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. 1984 m. gruodžio 13 d. Nr. X-4449, *Vyriausybės žinios*, 1985-01-01, 1-1;

Užsienio valstybių teisės aktai:

9. Estijos baudžiamasis kodeksas (Karistusseadustik), priimtas 2001 m. birželio 6 d., RT I 2001, 61, 364. [interaktyvus] <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521082014001/consolide>;
10. Estijos įkalinimo įstatymas (Vangistusseadus), priimtas 2000 m. birželio 14 d., RT I 2000, 58, 376. [interaktyvus] <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/523122024003/consolide>;
11. Danijos baudžiamasis kodeksas (Straffeloven) [interaktyvus] <https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/Criminal%20code%20Denmark%202024.pdf>;
12. Ispanijos baudžiamasis kodeksas (Código Penal de España) (Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre). (1995). Boletín Oficial del Estado. <https://www.boe.es>;
13. Lenkijos nusižengimų kodeksas (Kodeks wykroczeń). (n.d.). Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. [interaktyvus] <https://isap.sejm.gov.pl/>;
14. Švedijos baudžiamasis kodeksas (Brottsbalken), SFS 1962:700. (2019). Regeringskansliet. [interaktyvus] <https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>;
15. Vokietijos Nepilnamečių teismų įstatymas (*Jugendgerichtsgesetz, JGG*). [interaktyvus] <https://www.gesetze-im-internet.de/jgg/BJNR007510953.html>;

Specialioji literatūra:

1. AIDUKAS, Marius (2004). *Jungtinių Tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos*. Vilnius: Teisės institutas, Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Teisinės informacijos centras;
2. BECKER, Howard, Saul. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. The Free Press;
3. BEKARIJA, Čezarė. (1992). *Apie nusikaltimus ir bausmes* Mintis. Teisinės minties palikimas, Mintis;
4. BLAŽEVIČIUS, Jonas; DERMONTAS, Julius; STALIORAITIS, Pranas ir kt.. (2004). Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė. Lietuvos Teisės universitetas;
5. BONTA, James; GENDREAU, Paul, (1990). Reexamining the cruel and unusual punishment of prison life. *Law and Human Behavior*, 14(4), [interaktyvus] https://www.antonioacasella.eu/archica/Bonta_cruel_prison_life_1990.pdf;
6. ČEPAS, Algimantas; SAKALAUSKAS, Gintautas, (2009). *Ar prasminga arešto bausmė? Teisės problemos*;
7. DRAKŠIENĖ, Anna; DRAKŠAS, Romualdas, (2007). *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Eugrimas;
8. FOUCAULT Michael. (1998) *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos;
9. HANEY, Craig; (2001). The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment. [interaktyvus] <https://aspe.hhs.gov/reports/psychological-impact-incarceration-implications-post-prison-adjustment-0>;
10. JHANGIANI, Rajiv; TARRY, Hammond, (2022). Principles of social psychology (1st international H5P edition). [interaktyvus], BCcampus. <https://opentextbc.ca/socialpsychology/>;
11. KARENIAUSKAITĖ, Monika, (2013). *Baudžiamosios teisės sistema Lietuvos SSR: genezė, specifika, ryšys su neginkluotuoju antisovietiniu pasipriešinimu. Genocidas ir rezistencija*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras;
12. KARENIAUSKAITĖ, Monika (2017). *Crime and Punishment in Lithuanian SSR*. Doctoral dissertation;
13. NORVAIŠYTĖ Goda, SAKALAUSKAS Gintautas (2022). *Žmogaus orumą ir teises užtikrinančios kalėjimo sąlygos Lietuvoje – misija (ne)įmanoma? Kelyje su Konstitucija. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;
14. PESLIAKAS, Vytautas; (2008). *Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes*, *Jurisprudencija : mokslo darbai*. Vilnius;
15. PETKUS, Artūras; (2001). *Kriminalinė subkultūra ir jos įtaka recidyviniam nusikalstamumui*; *Jurisprudencija : mokslo darbai*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras;
16. PLATONAS, (1995). *Timajas. Kritijas. Aidai ALK*;

17. PRAKAPAS Romas; KATINAITĖ Renata. (2006). *Nuteistų asmenų resocializacijos lūkesčiai // Socialinis ugdymas. Socialinė integracija ir socialinė rehabilitacija*;
18. SAKALAUSKAS, Gintautas, (2013). *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė. Teisės problemos*;
19. SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas, ir kt. (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas;
20. SCHARFF SMITH, Peter; MJÅLAND, Kristian, (2025). Nordic prisons, human prisons? The reality behind the model. [interaktyvus] <https://www.prison-insider.com/en/articles/nordic-prisons-human-prisons>;
21. SHAMMAS, Lund Victor; Pains of Imprisonment, (2017), [interaktyvus] [https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781118845387.wbeoc020#:~:text=Sykes%20\(1958%2F2007\)%20argued,relationships%2C%20autonomy%2C%20and%20security](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781118845387.wbeoc020#:~:text=Sykes%20(1958%2F2007)%20argued,relationships%2C%20autonomy%2C%20and%20security);
22. SLADE, Gavin; ZEVELEVA, Olga, (2025). 'The pains of prison reform: Informal prisoner governance and penal subjectivities in Estonia and Lithuania', *Punishment & Society*, vol. 27, no. 1, [interaktyvus] <https://doi.org/10.1177/14624745241248930>;
23. ŠVEDAS Gintaras. (2003). Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis: mokymo priemonė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras;
24. ŠVEDAS, Gintaras (2013). Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis. 2-oji papildyta ir pataisyta laida. Vilnius, Vilniaus universiteto teisės fakultetas;
25. ŠVEDAS, Gintaras; LEVON, Justyna, (2022). *Arešto bausmės vykdymo atidėjimo instituto probleminiai aspektai Lietuvoje, Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;
26. USCILA, Rokas. (2022). *Lietuvos bausmių vykdymo sistemos įgalinimas, Lietuvos teisė*, [interaktyvus] <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/4df507e9-34f5-4138-a20c-0395a1b1a70e/content>;
27. ŪSELĖ, Laura, (2014). *Nepilnamečių justiciją reglamentuojančių teisės aktų darna: procesiniai aspektai*. Teisės problemos;
28. VAN DE RIJT, Jill; van GINNEKEN, Esther; BOONE, Miranda, (2022). Lost in translation: The principle of normalisation in prison policy in Norway and the Netherlands, *Punishment & Society*. [interaktyvus] <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/14624745221103823>;
29. WANG, Yin; HAMILTON, F. de C. Antonia, (2013). *Understanding the Role of the 'Self' in the Social Priming of Mimicry*. [interaktyvus] <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0060249>;
30. ŽUKAUSKIENĖ, Rita. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras;

Teismų praktika:

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

31. *Česnulevičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 41922/06, [10/01/2012]. CLI:CE:ECHR:2011:0510DEC004192206;

32. *Kasperovičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 54872/08, [20/11/2012]. ECLI:CE:ECHR:2012:1120JUD005487208;
33. *Karalevičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 53254/99, [2005-04-07]. ECLI:CE:ECHR:2005:0407JUD005325499;
34. *Matijošaitis ir kiti prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13 ir 72824/13, [23/05/2017]. ECLI:CE:ECHR:2017:0523JUD002266213;
35. *Mironovas ir kt. prieš Lietuvą* [EŽTT], 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 ir 70065/13, [2015-12-08]. ECLI:CE:ECHR:2015:1208JUD004082812;

Lietuvos Teismų praktika:

36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-119-719/2024;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2011;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-569/2010;
39. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-241/2007;
40. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-51-744/2018;

Kiti šaltiniai:

41. The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)(2024). *Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b0fb15>;
42. 2006 m. sausio 11 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje šalims narėms Nr. R (2006) 2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ [interaktyvus] <https://rm.coe.int/16804d22f9>;
43. Europos Tarybos išvados, (2024). Small-scale detention: focusing on social rehabilitation and reintegration into society [interaktyvus] <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10105-2024-INIT/en/pdf>;
44. 2019 m. gruodžio 16 d. Europos Tarybos išvados dėl alternatyvių sulaikymo priemonių: laisvės atėmimo sankcijų ir priemonių taikymo baudžiamosios teisės srityje, [interaktyvus] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XG1216%2802%29&from=EN>;
45. Informatikos ir ryšių departamento nusikalstamų veikų žinybinis registras, [interaktyvus] <https://www.ird.lt/lt/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos-3/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos-2/nusikalstamos-veikos-lietuvoje-2006-2024-metais-2/oid.1040> ;

46. Lietuvos kalėjimų tarnyba. 2024 m. Bausmių vykdymo sistemos aktualioji statistika. [interaktyvus]
<https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>;
47. Lietuvos kalėjimų tarnyba. 2023 m. Bausmių vykdymo sistemos aktualioji statistika. [interaktyvus]
<https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357432/2076/Aktualioji%20statistika%202023%204%20ketv.pdf>;
48. Lietuvos teismų ir savivaldos ataskaitos. [interaktyvus]
<https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>;
49. Lietuvos kalėjimų tarnybos informacija nuteistiesiems, kuriems paskirta arešto bausmė, [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/informacija-nuteistiesiems-kuriems-paskirta-aresto-bausme/>;
50. LRT (2025-03-25). SAKALAUŠKAS, Gintautas. *Kalėjimas kaip veidrodis žmogaus ir valstybės santykiui.* [interaktyvus]
<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/2519560/gintautas-sakalauskas-kalejimas-kaip-veidrodis-zmogaus-ir-valstybes->;
51. Oficialiosios statistikos portalas. Nusikalstamumas ir baudžiamoji teisena, [interaktyvus] <https://osp.stat.gov.lt/nusikalstamumas-ir-baudziamoji-teisena>;
52. Prison statistics [interaktyvus] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics#Source_data_for_tables_and_graphs;
53. Prison capacity and number of persons held [interaktyvus]
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_pris_cap/default/table?lang=en;
54. Tarptautinių žodžių žodynas [interaktyvus] <https://tzz.lt/r/resocializacija/>;
55. Visuotinė Lietuvių enciklopedija, [interaktyvus] <https://www.vle.lt/straipsnis/arestas-1/>.

SANTRAUKA

Arešto bausmės taikymo ir vykdymo problemos

Eglė Mikšytė

Magistro darbe analizuojamos arešto bausmės taikymo ir vykdymo problemos Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje, nagrinėjant teisės aktus, baudžiamosios teisės doktriną, teismų praktiką. Ši tema geriausiai atskleidžiama kartu analizuojant teisinį arešto bausmės reglamentavimą ir praktinį šios bausmės taikymą bei vykdymą. Nagrinėjant šią temą analizuojama arešto bausmės vieta ir raida Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje, siekiant parodyti šios bausmės pokytį ir prisitaikymą bėgant laikui. Darbe tiriamos arešto bausmės taikymo problemos, o šios bausmės trūkumai atskleidžiami pasitelkiant teises, kriminologines, sociologines ir mokslines žinias. Darbo temoje aiškiai išskiriant arešto bausmės taikymą ypatingai asmenų kategorijai – nepilnamečiams ir jauniems suaugusiesiems – siekiama kuo plačiau išanalizuoti, kodėl arešto bausmė yra itin žalinga šiai asmenų kategorijai ir kokių neigiamų pasekmių šios bausmės taikymas gali sukelti. Darbo analizė leidžia padaryti išvadas, kad Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje įtvirtinta arešto bausmė yra mažai veiksminga, o siekis nuteistąjį paveikti vadinamąja „šoko terapija“ yra sureguliuotas ir vykdomas netinkamai. Arešto bausmės vykdymo analizė leidžia nustatyti, kad analizuojama bausmė yra iki galo neatitinkanti bausmės paskirties ir kelianti grėsmę žmogaus teisių užtikrinimui bei tinkamai nuteistojo pataisai šios bausmės vykdymo kontekste. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika ir tarptautinių organizacijų išvados leidžia išanalizuoti pagrindinius trūkumus, susijusius su šios bausmės vykdymu įkalinimo įstaigose. Darbe pažymima, kad dėmesys ir resursai turėtų būti skiriami ne šios bausmės pašalinimui iš šiuo metu Lietuvos baudžiamosios sistemoje nustatyto bausmių sąrašo, o taikymo ir vykdymo tobulinimui bei efektyvinimui.

SUMMARY

Problems of the application and enforcement of arrest punishment

Eglė Mikšytė

This master's thesis analyses the problems associated with the application and enforcement of the punishment of arrest in the Lithuanian criminal justice system, examining legislation, criminal law doctrine, judicial practice.. This topic is best explored by simultaneously analysing the legal regulation of the punishment of arrest and the practical application and enforcement of this punishment. In examining this topic, the place and evolution of the sentence of arrest within the Lithuanian criminal justice system are analysed, with the aim of demonstrating how this punishment has changed and adapted over time. The thesis examines the problems associated with the application of the arrest punishment, and the shortcomings of this punishment are revealed through the application of legal, criminological, sociological, and scientific knowledge. By clearly distinguishing the application of the arrest punishment to a specific category of individuals – minors and young adults – the aim is to analyse as comprehensively as possible why the punishment of arrest is particularly harmful to this category of individuals and what negative consequences the application of this punishment may cause. The analysis of this work leads to the conclusion that the punishment of arrest established in the Lithuanian criminal justice system is largely ineffective, and the attempt to influence the convicted person through so-called “shock therapy” is regulated and implemented improperly. An analysis of the enforcement of the arrest punishment reveals that the punishment in question does not fully align with its intended purpose and poses a threat to the protection of human rights and the proper rehabilitation of the convicted person in the context of its enforcement. The case law of the European Court of Human Rights and the findings of international organizations make it possible to analyse the main shortcomings associated with the enforcement of this punishment in penal institutions. The thesis emphasises that attention and resources should be directed not toward removing this punishment from the current list of punishments, currently established in Lithuania's criminal justice system, but toward improving and streamlining its application and enforcement.